ISTORICUL ȘI STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE EFECTUATE PE SITUL "CETATE" DE LA ZIMNICEA

Daniel Spânu

Motto: "... oser s'exposer à se tromper
est une des vertues de l'archéologie ..."

(Bertrand A. 1876, 5)

FORSCHUNGSGESCHICHTE UND FORSCHUNGSSTAND DER FUNDSTELLE „CETATE” (BURG) VON ZIMNICEA

Zusammenfassung

Veröffentlichte Mitteilungen über die Fundstelle „Cetate” von Zimnicea. Die Mitteilungen über die Fundstelle „Cetate” von Zimnicea sind mit einer überraschenden Sparsamkeit in der Fachliteratur, durch zwei kurze Grabungsberichte und mehrere Andeutungen in verschiedenen Beiträgen eingeführt worden, und das trotz den hier durchgeführten 12 Grabungskampagnen: 1924 (I. Andrieșescu), 1948-1949 (I. Nestor) und 1967-1975 (A. D. Alexandrescu). Von den Materialien, die wahrscheinlich bei der Fundstelle „Cetate” während dieser Grabungen geborgen worden sind, wurden in der Fachliteratur nur unerhofft wenig keramische Stücke systematisch (abgebildet und beschrieben) vorgelegt und das Dank den Einsätze von Vasile Pârvan, Irina Casan-Franga und Dumitru Tudor und nicht der Grabungsleiter der verschiedenen Grabungsteams.

Die bislang publizierten Ergebnisse haben gezeigt, dass in der Fundstelle „Cetate” Spuren dreier unterschiedlicher Zeitspannen belegt werden, können und zwar hallstattzeitliche Grabfunde, die von einer sehr intensiven, die fast die ganze Latènezeit andauernden Besiedlung gestört wurden und die ihrerseits von einer mittelalterlichen Dorfsiedlung des 14. – 15. Jahrhundert überlagert war. Gleichzeitig scheint die Stratigraphie der Fundstelle sehr komplex zu sein, in manchen Stellen bis zu einer Tiefe von 4 m.

Obwohl die Morphologie des Geländes den Einheimischen aber auch den Archäologen immer die Existenz von Befestigungsanlagen suggeriert hat, wurden in der Fachliteratur niemals Befestigungssysteme erwähnt und das trotz den hier lang andauernden durchgeführten Forschungen. Bezüglich der Unebenheiten im Gelände, die als Verteidigungswall gedeutet wurden, konnte die Forschung bislang ihren anthropischen Charakter nicht belegen. Dagegen konnten Informationen über die Ausdehnung der latènezeitlichen Besiedlung auch jenseits dieser „Schutzgraben” gebracht werden, die alle einfache Graben darstellen, die durch die natürliche (oder auch anthropisch-moderne) Erosion des einheimischen Löss aus dem die hohe, über die Donauaue liegende Terrasse gebildet ist, entstanden sind.

Die älteren Forschungen konnten die Kennzeichen jener, leider nicht weiter präzisierten Bauten aus Holz und Steinen, von großen Dimensionen (die I. Nestor von „Türmen” oder „Paläste” zu sprechen bewogen haben) erläutern, deren Reste nur in den Schnitten I und II identifiziert wurden. Nach den Indizien der Fachliteratur (sowohl von Pârvan, als auch von Nestor), wurden für die Errichtung der, innerhalb der latènezeitlichen Siedlung identifizierten Anlagen, Holzbalken, Steine für die Fundamente und eventuell Schilf benützt (Strohlehm wird nicht erwähnt). Manchmal hat A. D. Alexandrescu auch Dachziegel, schon für die erste Hälfte des I. Jahrhunderts v. Chr. erwähnt (was hypothetisch der IV Schicht aus der Siedlung entsprechen würde), doch scheint diese Behauptung mehr fraglich als glaubwürdig zu sein. Die Siedlungsstratigraphie wurde historisiert von A. D. Alexandrescu gedeutet, aber technischer und ausführlicher von Ion Nestor und Radu Vulpe beschrieben.

In der von I. Nestor vorgeschlagener Schema, enthält die Stratigraphie der Fundstelle „Cetate” vier Siedlungsschichten, von denen die drei unteren mit Datierungselemente des 4. – 3. Jahrhundert v. Chr.: griechische (attische) Luxuseramik, gestempelte Amphoren, eine thrakische Fibel und das Bruchstück

eines Deckels mit dem Eindruck einer solchen Fibel in der weichen Pasta. Die obere Schicht (Schicht IV) scheint Datierungselemente zu enthalten, die in der aktuellen Forschung als kennzeichnende chronologische Indikatoren für den Ausgang des 2. und der ersten Hälfte des 1. Jahrhunderts a.Chr. betrachten werden. Dazu gehören, unter andern, die einheimischen Nachahmungen der delisch-megarischen Becher. Im allgemeinen kann in der Forschung die Dürftigkeit der Argumentation der Synchronisierung zwischen den Siedlungs- und Bestattungsphasen beobachtet werden, doch niemals wurde sie widerlegt: die wenigen, auf der „Cetate“ geborgenen und in der Literatur erwähnten Materialien sind aussagekräftig in dieser Richtung.

Fragen, die von der älteren Forschung nicht gelöst wurden. Trotz einer anscheinenden Umschreibung auf Grund geomorphologischen Kriterien der latènezeitlichen Siedlung von Zimnicea, muss hervorgehoben werden, dass die Grenzen der latènezeitlichen Besiedlung nicht genügend präzisiert wurden. Aus diesem Blickwinkel sollte sogar die traditionelle Trennung des westlich vom heutigen Zimnicea liegendes Gelände zwischen „Cetate“ und „Câmpul Morților“ („Feld der Tode“), mit einer gewissen Enthaltung betrachtet werden.

Bei der Abwesenheit von publizierten Profilen der erforschten Schnitte fehlt der aktuellen Forschung ein konkludentes und vor allem konkretes Bild der Stratigraphie der getischen Siedlung von Zimnicea; dazu noch erschwert die Unmöglichkeit der Rekonstruktion der stratigraphischen Lage von chronologisch aussagekräftigen Funden, wie z. B. die gestempelten Amphoren, eine eventuelle vertiefte Verarbeitung der gegenwärtigen Quellenlage. Bedeutende chronologische Indikatoren, wie die griechischen Amphoren, aber auch die Becher mit Reliefverzierung können nur hypothetisch mit dem von I. Nestor vorgeschlagenes stratigraphisches Schema in Beziehung gebracht. Beim jetzigen Forschungsstand stehen uns keine konsistente Argumente für eine ununterbrochenen Besiedlung auf der „Cetate“ von Zimnicea vom 4. und bis im 1. Jahrhundert v.Chr. (oder sogar bis im 1. Jahrhundert n.Chr.?) zur Verfügung; im selben Maß können aber auch mögliche Diskontinuitäten nicht argumentiert werden.

Schlusswörter: Hallstattzeit, Latènezeit, Mittelalter, Siedlung, Forschungs geschichte.

Cuvinte cheie: prima epocă a fierului, a doua epocă a fierului, evul mediu, aşezare, istoricul cercetării

Introducere

Reluarea săpăturilor pe situl „Cetate“ de la Zimnicea, jud. Teleorman de către un colectiv aflat sub coordonarea lui Mircea Babeş¹ şi mai ales proiectata pregătire a unui raport general asupra campaniilor de cercetări desfăşurate în ultimii ani² presupuneau mai

¹ Din colectiv au făcut parte pe parcursul celor cinci campanii desfăşurate până acum (2000-2004) o serie de arheologi tineri şi, poate, mai puţin bătrâni, de la mai multe instituţii de profil: Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” (Mircea Babeş, Despina Gugi-Măgureanu, Daniel Spânu), Facultatea de Istorie a Universităţii Bucureşti (Mircea Babeş), Muzeul Naţional de Istorie a României (George Trohani), Muzeul Judeţean Teleorman din Alexandria (Ion Pătraşcu), Muzeul Judeţean de Istorie din Piteşti (Dragoş Măndescu), Muzeul de Istorie din Olteniţa (Bogdan Şandric). Țin să mulțumesc pe această cale Silviei Marinescu-Bîlcu, precum şi colegilor mei Dragoş Măndescu şi Ion Pătraşcu pentru sugestiile utile oferite în vederea redactării contribuției de față.

² Rezultatele săpăturilor din ultimii ani, publicate ca rezumate extrem de succinte în Cronicile anuale ale săpăturilor arheologice din România, nu au fost incluse în demersul de față (Babeş et alii 2001, 2002; Spânu,

întâi o privire retrospectivă asupra strădaniilor mai vechi care au transformat acest sit într-unul atât de renumit. Demersul de față se doreşte a fi tocmai un anunţ şi o introducere a preconizatului raport general comun. Pe de altă parte, aşa cum se va putea desprinde din cele ce urmează, informațiile legate de cercetările mai vechi efectuate pe situl „Cetate” au fost publicate în mod relativ disparat, uneori, la intervale mari de timp, astfel că o sintetizare a acestora poate fi considerată necesară. Mai trebuie precizat că demersul de față vizează exclusiv situl amintit („Cetate”), cu locuirile sale protoistorică şi medievală şi nu zonele înconjurătoare, denumite, în virtutea unei tradiții istoriografice care coboară în timp până la Bolliac, dar şi a spectaculoaselor descoperiri cu caracter funerar de aici, „Câmpul morților” (fig. 1).

Trohani 2003; Spânu 2004), ele urmând să constituie, după cum tocmai am arătat, obiectul unui demers separat.

Săpăturile din secolul al XIX-lea și rezultatele lor

În ciuda metodelor primare de cercetare de teren, săpăturile întreprinse de Cesar Bolliac la începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea i-au permis acestuia să identifice două categorii de ansambluri preistorice distincte aflate la vest de localitatea Zimnicea, și anume o așezare și o necropolă. Încă din acel stadiu cu totul incipient al informațiilor, vestigiile care au atras mai mult atenția au fost înmormântările preistorice care furnizau materiale mai spectaculoase, așa cum este cunoscutul pythos ornamentat cu rozete și cavaleri³. Observația lui Tocilescu, potrivit căruia cea mai importantă necropolă preistorică de pe teritoriul anticei Dacii ar fi cea de la Zimnicea (Tocilescu 1880, comentat în acest sens și de Alexandrescu 1980), avea să se confirme și să-și păstreze pentru mult timp valabilitatea. Fascinația de sorginte romantică pentru morminte avea să eclipseze interesul pentru cercetarea locuirii preistorice de la Zimnicea.

Singura informație concretă de care dispunea Tocilescu la data conceperii celui dintâi tratat românesc de preistorie a Daciei, bazată pe observațiile lui Bolliac, era aceea că la Zimnicea se afla o "cetate intarita cu pamentu ridicatu d'in immense si profunde sianturi, lung. 200, latime 150 pasi ..." (Tocilescu 1880)⁴. În mod evident o asemenea constatare se baza exclusiv pe observarea superficială a terenului și nu pe cercetări concrete ale "Cetății". Pe de altă parte, însuși Bolliac ezita să dateze "Cetatea", considerând că în jurul acesteia (mai precis în afara

șanțurilor) s-ar fi întins un "orasiu dacu" (Bolliac 1872, citat și de Tocilescu 1880).

Ca și săpăturile lui Bolliac, denumite atât de plastic de către Nestor "dezgropări", săpăturile mai vechi ale amatorilor și pasionaților de antichități Papazoglu și Butculescu nu au avut nici ele ca scop decât completarea colecțiilor lor particulare cu piese spectaculoase identificate în teren (Nestor 1949, 157; Alexandrescu 1980, 19)⁵. Amplasamentul acestor vechi săpături a rămas necunoscut, astfel că nu se poate preciza la ora actuală dacă ele vor fi atins sau nu "Cetatea".

Cercetările interbelice și rezultatele lor

În cadrul programului de cercetare a siturilor preistorice de la Dunărea de Jos, Vasile Pârvan a determinat prin intermediul lui Ion Andrieșescu inițierea unei campanii de săpături sistematice în așezarea preistorică de la Zimnicea. În *Getica* se arată că cercetările lui Andrieșescu s-au desfășurat în 1924 și că rezultatele lor urmau să fie publicate în Dacia (Pârvan 1926, 608, nt. 1). Putem bănuși că moartea lui Pârvan a determinat abandonarea valorificării vestigiilor de la Zimnicea, astfel că Nestor afirma pe bună dreptate două decenii și jumătate mai târziu că "*mare lucru nu se publicase din aceste cercetări mai vechi (...). Niciuna din aceste săpături* (Nestor se referea și la săpăturile lui Bolliac și la cele ale lui Andrieșescu – n.n.) *nu a reușit să lumineze suficient și bine întemeiat problemele fundamentale*" ale sitului⁶. În ciuda tonului critic al lui Nestor, trebuie precizat că în *Getica* lui Pârvan au fost inserate o serie de informații disparate, dar consistente, care reflectau rezultatele cercetărilor conduse de Andrieșescu și care, din perspectiva cercetării actuale, își păstrează în mare măsură valabilitatea.

³ Ilustrat și descris încă de Bolliac 1872, 1, apoi de Tocilescu 1880, 581, tab. K, fig. 1/14, recipientul de tip *pythos* a fost în repetate rânduri reprodus în literatura mai recentă (v. Moscalu 1983, 93-94, 299, n. 1164 cu literatura). Chiupul a fost descoperit cu mare probabilitate în necropola getică, iar informația potrivit căreia el ar proveni dintr-o fântână a "Cetății" (Iosifaru 2003, 36) este mai degrabă fictivă. Asupra datei probabile a descoperirii spectaculosului recipient (1871 ?), Măndescu 2001, 18-19.

⁴ Informații legate de săpăturile lui Bolliac pe "Cetatea" de la Zimnicea și mai ales de rezultatele lor sunt încă inedite. După cum arată și Măndescu 2001, 17, reeditarea integrală a numeroaselor scrieri arheologice semnate de Bolliac, și, ar trebui adăugat, poate și publicarea unora încă inedite, nu constituie o întreprindere lipsită de interes.

⁵ Potrivit lui Vulpe 1966, 19 și Babeș et alii 2001, 276, Butculescu ar fi întreprins săpături la Zimnicea în jurul anului 1885.

⁶ Din păcate, documentația săpăturilor lui Andrieșescu s-a pierdut, iar locația suprafețelor cercetate în 1924 a fost numai sumar precizată de Nestor I. 1949, 118 ("colțul de NE al platformei a fost străbătut în 1924 cu șanțuri înguste"). Poziția sondajelor lui Andrieșescu nu a fost indicată (sau nu a mai putut fi ?) nici în planurile de situație publicate de Nestor 1949, 117 și 1950, 99 și nici în planul publicat de Alexandrescu 1980, 57, fig. 1.

Unele informații sumare, legate nu atât de rezultatele săpăturilor din 1924, ci de modul în care acestea s-au desfășurat sunt relatate cu pasiune juvenilă de către Vladimir Dumitrescu (Dumitrescu 1993, 47-52)⁷, la care se mai pot adăuga și câteva referiri indirecte pe care le regăsim în catalogul amforelor ștamplate din spațiul românesc-extracarpatic redactat mai bine de patru decenii mai târziu de Dumitru Tudor. Fragmentele de amfore descoperite în 1924 provin fie din suprafața "A", fie din suprafața "B", ambele prelungindu-se cu șanțuri adiacente (Tudor 1967, 72-73)⁸. Din memoriile lui Dumitrescu aflăm că Andrieșescu trasase în interiorul "Cetății", mai precis în colțul ei de nord-est, o suprafață dreptunghiulară "de cel puțin 20-30 metrii, din care porneau spre val trei șanțuri lungi ce se opreau însă pe coama valului, fără să treacă dincolo de el" (Dumitrescu 1993, 51). Din relatările lui Dumitrescu nu aflăm dacă săpătura a fost epuizată, fapt puțin probabil dacă luăm în considerare întinderea mare a suprafeței deschise, numărul redus de numai zece muncitori (prea puțin impresionați de autoritatea lui Dumitrescu), durata de numai trei săptămâni a campaniei, precum și absența îndelungată a lui Andrieșescu de pe șantier. Trebuie remarcat faptul că nici în perioada săpăturilor lui Nestor (v. *infra*) și, cu atât mai mult, nici astăzi, suprafața de cca 600 mp (?) deschisă de Andrieșescu nu a putut fi localizată, un indiciu în plus pentru adâncimea redusă până la care va fi progresat săpătura la finele campaniei din 1924. Prin urmare, putem lesne bănuî că sistemul de fortificații nu a putut fi nici secționat și nici studiat temeinic. Singura piesă, la care Dumitrescu face referire în memoriile sale, mai degrabă ca la o curiozitate, este o "mănușă de amformă grecească pe a cărei șampilă se aflau semne ce mi s-au părut cam <cabalistice>, cum nu mai văzusem pe puținele șampile de amfore de la Muzeu" (Dumitrescu

1993, 51). Prin urmare, informații edite, mai consistente relative la cercetarea din 1924 trebuie căutate tot în *Getica* lui Pârvan.

Problema fortificațiilor. Pârvan considera că "un sat e în aceeași vreme un mic fort întărit", și enumera și "Cetatea" de la Zimnicea alături de alte astfel de "sate", precum cele de la Poiana sau Tinosu. Potrivit mențiunilor lui Pârvan, fortificațiile ar fi constat dintr-un val și un șanț, cu precizarea că la Zimnicea "nici măcar o ardere mai intensă nu se poate constata în val" (Pârvan 1926, 133, 470 și 471). Trebuie însă subliniat faptul că afirmațiile lui Pârvan nu erau susținute în mod concret de o infrastructură documentară consistentă, ca în cazul săpăturilor de la Tinosu (Vulpe, Dunăreanu-Vulpe 1924, 166-223), ci se bazau, după toate probabilitățile, pe concluziile imprecise și inedite ale sondajelor lui Andrieșescu⁹. Se poate bănuî că elementul decisiv care pleda pentru postularea existenței unor fortificații (formate din val și șanț) era oferit, nu atât de observațiile realizate în săpături, ci mai ales de configurația complexă a terenului. Așa cum avea să remarce mai târziu Ion Nestor, morfologia sitului – un "promontoriu separat de restul malului printr-un șanț adânc" – este susceptibilă de a fi interpretată ca punct fortificat, pe care localnicii "îl numesc prin tradiție <Cetate>". După cum observa cu o subtilă ironie Nestor, arheologul nu ar fi avut nevoie "de alte indicii, în fața unei astfel de situații (din teren – n.n.), pentru a-și da seama că aici se află o așezare străveche întărită..." (Nestor 1949, 116-117)¹⁰. Astfel de motive îl vor fi determinat și pe Pârvan, asemeni lui Tocilescu după Bolliac, să considere că așezarea getică de la Zimnicea ar fi fost fortificată.

Locuințe. Din cercetările lui Andrieșescu, Pârvan reținuse faptul că pentru construirea locuințelor s-ar fi întrebuintat trestia "nu numai pentru coperișuri, ci și pentru pereții caselor,

⁷ La campania din 1924, se desfășurase în lunile august-septembrie (în acest sens v. și Dumitrescu 1934, 123, n. 5), ar mai fi participat ca studenți, în afară de Vladimir Dumitrescu și Vasile Christescu, Dorin Popescu și Gheorghe Ștefan.

⁸ Așa cum reiese din descrierea locului de proveniență al fragmentului de amforă de Rhodos nr. 128, cel puțin suprafața B s-ar fi continuat cu patru șanțuri "adiacente".

⁹ În privința metodei de săpătură aplicate de Andrieșescu, Nestor 1949, 118 afirma că aceasta a presupus trasarea unor șanțuri înguste, în care contextele identificate (resturi de lemn masiv și aglomerări de pietre) nu au fost urmărite atent și nici nu au fost fixate precis pe vreun plan.

¹⁰ Rezultatele săpăturilor lui Nestor aveau însă să contrazică această impresie.

construiți după maniera gardurilor de trestie din regiunile băltoase... În schimb pentru temelii și vetre găsim aici frecvent întrebuințate blocuri informe de piatră" (Pârvan 1926, 467). Din perspectiva cercetărilor ulterioare, aceste observații legate de modul de amenajare a locuințelor își vădesc valabilitatea. Totuși, se poate pune întrebarea dacă nu cumva se vor fi confundat resturile locuirii medievale cu cele de epocă Latene, mai ales atunci când se menționează folosirea piroanelor pentru construcții¹¹. În absența unei cercetări minuțioase de teren și a unei documentații amănunțite, informațiile legate de locuințele Latene de la Zimnicea erau încă ambigue și pasibile de interpretări eronate.

Materiale reprezentative. Cercetările lui Andrieșescu au scos la lumină o serie de materiale care i-au atras atenția lui Pârvan și care au servit în mod nemijlocit încadrării cronologice, în cea de a doua epocă a fierului, a locuirii getice de la Zimnicea. Lui Pârvan îi era cunoscută prezența în așezarea de la Zimnicea a unor materiale ceramice de import, și anume "numeroase resturi de amfore grecești și pontice", unele dintre ele databile pe baza ștampilelor "încă înainte de a. 200 a.Chr." și care în parte erau importuri rhodoiene (Pârvan 1926, 137, 467, 590)¹². Alături de acestea se mai menționau și un kantharos "attic" (Pârvan 1926, 590, 595, fig. 459) sau diferite fragmente ceramice cu phrynis negru (Pârvan 1926, 608). Pârvan remarcase și prezența unor cupe

"deliene" (Pârvan 1926, 562, 590)¹³ și sugera că acestea puteau fi produsele locale ale unui ipotetic atelier din așezarea de la Zimnicea (Pârvan 1926, 209-210). Tot în așezare s-ar fi descoperit și "minunat profilate vase celtice" (Pârvan 1926, 562), prin această formulare înțelegându-se probabil ceramica locală de bună calitate produsă în epocă Latene. Trebuie subliniat faptul că Pârvan a găsit cu cale să reproducă unele fragmente ceramice locale, precum și cupa-kantharos de import (Pârvan 1926, 576, fig. 414; 579, fig. 419; 583, fig. 435; 587, fig. 444; 595, fig. 459), acestea rămânând până astăzi printre puținele materiale ceramice din așezarea getică de la Zimnicea care s-au bucurat de ilustrare în literatura de specialitate.

Cercetările coordonate de Ion Nestor în 1948-1949 și rezultatele lor

Aveau să treacă mai bine de două decenii până la reluarea cercetărilor din așezarea de la Zimnicea. În contextul reorganizării cercetării după principiile și directivele culturale ale regimului instaurat după cel de al II-lea Război Mondial, Zimnicea a avut șansa să devină, de această dată la inițiativa lui Ion Nestor, unul dintre puținele "șantiere de concentrare" (așa cum mai era numai cel de la Pălatca, jud. Cluj) destinate cercetării preistorice, în care era reunit un colectiv numeros de cercetători¹⁴. Cu toate acestea, noile cercetări de la Zimnicea efectuate atât pe "Cetate", cât și pe "Câmpul morților" (fig. 1), aveau să se desfășoare numai pe durata a două campanii, respectiv 20 iunie – 10

¹¹ Referirea lui Pârvan 1926, 299, în privința folosirii piroanelor pentru construcțiile de lemn getice este suspectă. Cercetările recente au confirmat existența unor piroane la Zimnicea, dar în locuințele medievale și nu în cele de epocă Latene. În privința folosirii stufului, nu la locuințe preistorice ci la cele medievale: Nestor 1949, 120.

¹² Pârvan făcea referire la acele amfore ștampilate care aveau să fie publicate în mod sistematic patru decenii mai târziu (!), la recomandarea lui Nestor de către Tudor 1967, 71-73, nr. 126-128, 131-135 și 138, mai puțin cea cu "semne cabalistice" menționată de Vladimir Dumitrescu și care se pierduse în 1927 (v. supra n. 14). Într-adevăr, proveniența amforelor de la Zimnicea se dovedea a fi variată, Dumitru Tudor identificând mai multe centre de proveniență (Thasos, Rhodos, Cos, Sinope și Heraclea Pontică). Trebuie remarcat faptul că la data redactării *Geticii*, Pârvan era minuțios documentat în privința materialelor de import identificate în săpătura lui Andrieșescu.

¹³ Descoperirea unor cupe cu decor în relief la Zimnicea în campania din 1924 este menționată în treacăt și de Dumitrescu 1934, 123.

¹⁴ Potrivit lui Vulpe 1966, 19, cercetările de la Zimnicea reprezentau în acea perioadă principalul șantier al Muzeului Național de Antichități. Colectivul din 1949 reunea, în afara responsabilului de șantier, nu mai puțin de 10 persoane calificate, dintre care unele aveau să devină nume sonore ale cercetării arheologice postbelice și anume, Alexandrina Alexandrescu, N. Adâniloaiei, Bucur Mitrea, Ion Barnea, Irina Casan, A. Nițu, P. Polonic, M. Paunec și Vlad Zirra (Nestor 1950, 102). Asupra componenței colectivului campaniei din 1948 nu s-au oferit date explicite. În privința modului de coordonare a colaboratorilor săi, Nestor I. 1949, 116 atrăgea atenția asupra priorității "de a adânci inițierea tehnică a colectivului (...) imprimându-se totodată întregii campanii de lucru un ritm harnic, dar calm, fără goană după materiale și după descoperiri senzaționale..."

septembrie 1948 și vara (?) lui 1949, după care aveau să fie din nou întrerupte. Dacă alegerea de către Nestor a unui sit de epocă Latène sondat anterior de Andrieșescu ar putea fi explicată ca un ecou postbelic al programului de cercetare inițiat anterior de Pârvan, motivele pentru care proiectul avea să fie abandonat subit ne rămân astăzi necunoscute.

Rezultatele celor două campanii au beneficiat de rapoarte succinte care la ora actuală oferă datele cele mai cuprinzătoare și mai sistematizate asupra caracteristicilor vestigiilor arheologice de pe situl "Cetate". Din păcate, documentația primară a cercetărilor efectuate de Nestor (planuri, profile, însemnări ș.a.) nu a fost valorificată decât parțial în rapoarte și astăzi pare să se fi pierdut, la fel cum s-au pierdut și însemnările lui Andrieșescu. Date suplimentare, detaliate și mai explicite asupra contextelor și stratigrafiei identificate în secțiunile I-IV în 1948 și VI-VII în 1949 (fig. 2) nu mai pot fi întregite, completate sau verificate, decât în eventualitatea fericită a regăsirii documentației întocmite sub coordonarea lui Nestor. Din această perspectivă, rapoartele publicate de Nestor sunt cu atât mai prețioase, dar în același timp, ele trebuie receptate cu precauție, fiind pasibile să conțină unele interpretări subiective, prea puțin susținute de o bază documentară consistentă: în cele două rapoarte nu au fost reproduse planuri sau profile, la fel cum nu au fost ilustrate nici materiale mai reprezentative.

Trebuie adăugat că unele date suplimentare despre stratigrafia și vestigiile evidențiate în cele două campanii ale lui Nestor aveau să fie furnizate în 1966 de către Radu Vulpe. La ora actuală este mai greu de precizat dacă Radu Vulpe participase personal la săpăturile din 1948 (nu este menționat în colectivul din 1949!), sau dacă avusese numai posibilitatea să consulte documentația pusă la dispoziție de Nestor¹⁵. Broșura lui Radu Vulpe

avea însă caracterul unei lucrări de popularizare, iar publicarea ei a survenit la mai bine de un deceniu și jumătate după apariția rapoartelor tehnice ale lui Nestor, astfel că relevanța sa documentară trebuie percepută cu unele rezerve. După cum vom vedea în continuare, cu excepția unei interpretări particulare a modului în care s-a încheiat fiecare dintre fazele de locuire de pe "Cetate", afirmațiile lui Radu Vulpe nu contrazic concluziile lui Ion Nestor.

Problema fortificațiilor. Prin strategia sa de cercetare a așezării, Nestor a vizat evidențierea structurilor de fortificație și a stratigrafiei sitului (Nestor 1949, 116.). Patru din cele cinci secțiuni trasate în 1948 au vizat secționarea denivelării cu aspect de val din zona de nord a sitului, în încercarea de a lămuri presupusa structură a fortificațiilor. Rezultatele obținute au infirmat existența unor astfel de amenajări, astfel că Ion Nestor susținea în mod categoric faptul că "*nu a existat nici un val de apărare pe această latură* (latura de nord – n.n.) *a <Cetății>.* Toate depunerile arheologice întâlnite în acest sector se datoresc locuirii, și anume unei locuiri foarte intense în colțul de NE al platformei" (s.n.) (Nestor 1949, 118)¹⁶. Se mai adăuga faptul că numeroasele blocuri de piatră, menționate anterior și de Pârvan, "sunt de pus în legătură cu construcții limitate (încăperi) și nu cu un sistem continuu de val". Denivelările din teren, interpretate anterior ca val, se dovedeau a fi rezultatul suprapunerii unor niveluri de locuire peste o "dună" naturală. Această observație avea să fie reconfirmată și de rezultatele cercetărilor din estul sitului în 1949 (S. VI), unde porțiunea mai ridicată de teren "s'a dovedit a nu fi decât tot o vâlcurire naturală a terenului, la fel cu cea

¹⁵ Unele precizări surprinzătoare de amănunțite, cum este de exemplu cea referitoare la al treilea strat getic, "bogat în cenușe cu reflexe violete" (Vulpe 1966, 22), sugerează o familiarizare intimă cu stratigrafia de la Zimnicea și nu puteau fi rezultatul unor simple informări verbale. În orice caz, la data redactării broșurii sale (anterior anului 1966), Alexandrina Alexandrescu nu reluase încă cercetările de la Zimnicea. Un posibil indiciu în privința participării lui

Radu Vulpe la săpăturile din 1948 ar putea fi recunoscut în dedicația autografă a acestuia către Nestor pe pagina de gardă a unui exemplar al broșurii "Așezări getice în Muntenia" aflat la biblioteca Institutului de Arheologie, din care reiese colaborarea care ar fi avut loc între cei doi la Zimnicea ("Lui Ion Nestor, în amintirea colaborării noastre de la Zimnicea. Radu Vulpe"). După cum se va vedea mai jos, acest aspect nu este lipsit de importanță.

¹⁶ Informații similare la Vulpe 1966, 21 (despre absența valului), 22 ("resturi de locuințe incendiate și refăcute fără întârziere").

constatată în 1948 pe latura de nord a <Cetății>" (Nestor 1950, 94).

Resturile de bârne de lemn descoperite în nivelul inferior al secțiunii I, de altfel și cea mai mică dintre secțiunile trasate (fig. 2), îi ofereau lui Nestor ocazia să sugereze existența unor "construcții puternice de lemn și piatră", interpretate ca "palate", "turnuri", "palate-turnuri" sau "locuințe întărite și ele, ale șefilor de trib" (Nestor 1949, 118. Vulpe 1966, 22)¹⁷. Pe de altă parte, deși observațiile din teren infirmiau existența unui val de apărare, autorul săpăturilor din 1948-1949 concluziona totuși că așezarea getică de la Zimnicea ar fi avut fie "caracterul unui <burg> întărit de proporții restrânse" și al unui loc de refugiu în caz de pericol, fie pe acela al unui "<sat> extins – pe aglomerări? – dealungul malului Dunării, în preajma unei cetăți apărate (numai! – n.n.) cu șanțuri". Trebuie remarcat însă că responsabilul cercetărilor din 1948-1949 nu a oferit nici un fel de argumente în privința caracterului antropic al "șanțurilor" care delimitează "Cetatea" și care, de altfel, nici nu fuseseră cercetate sistematic (secționate). În schimb Nestor semnală erodarea naturală și antropică, "lentă și păgubitoare", a celor două șanțuri și a malurilor abrupte care delimitează situl (Nestor 1949, 116-117)¹⁸.

Concluzia cea mai precaută ar fi presupus perceperea ansamblului de locuire preistorică de la Zimnicea ca o așezare amplasată într-un loc mai greu accesibil și anume pe un colț al terasei înalte de deasupra Dunării. Din păcate, autorul celor două rapoarte pare să fi învăluit o astfel de concluzie mai prudentă, dar și mai puțin spectaculoasă, într-o suită de speculații sugerând posibile amenajări sau construcții monumentale.

¹⁷ R. Vulpe menționează în colțul de NE al așezării "multe resturi de lemn carbonizat, indicând o mare construcție". Ecoul acestor simple afirmații ale lui Nestor și Vulpe avea să se amplifice ulterior, determinându-l de exemplu pe istoricul de arhitectură Curinschi Vorona G. 1981, 24 să susțină apariția în epocă getică a unei "arhitecturi aulice constând din complexe palatine identificate, unele dintre ele, cu ajutorul unor tezaure (*sic*) formate din arme de bronz și podoabe de aur la Stăncești, Zimnicea și Albești".

¹⁸ În privința eroziunii accelerate a sitului, Alexandrescu 1980, 19 efectuează la rândul ei câteva remarci semnificative.

Afirmațiile lui Nestor ar părea contradictorii (așezarea nu prezintă val, dar ea ar fi totuși "întărită"!), numai în măsura în care discursul său nu este perceput cu suficientă subtilitate. Infirmarea categorică a existenței oricăror structuri de fortificație ar fi umbrat rezultatele cercetărilor desfășurate de un numeros colectiv, precum și prestigiul și spectaculozitatea sitului ales spre cercetare¹⁹. Afirmațiile aparent contradictorii ale lui Nestor au avut însă drept consecință menținerea încă pentru mult timp în istoriografie a impresiei potrivit căreia așezarea de la Zimnicea ar fi fost fortificată (Vulpe 1966, 21)²⁰. Ar fi trebuit reținut totuși faptul că, pentru respingerea ipotezei lui Pârvan în privința identificării așezării de la Zimnicea cu cea cetate getică de la nord de Dunăre pustiită de Alexandru Macedon (Arian, *Anabasis* I.4.4) (Pârvan 1926,

¹⁹ Nu trebuie trecut cu vederea faptul că cele două rapoarte ale lui Nestor fuseseră redactate în plină epocă de instaurare a regimului de democrație populară, când orice afirmație cu caracter tranșant, mai ales exprimată în scris, putea avea consecințe nefaste pentru autorul ei. Exprimarea echivocă, aparent ambiguă a ideilor și convingerilor era una dintre măsurile de precauție curente în literatura acelei vremi. Asupra climatului intelectual al epocii, câteva repere sunt oferite de Boia 1997, 64-68.

²⁰ Radu Vulpe este printre puținii autori care au reținut observația potrivit căreia "nu s-au constatat urme de valuri"; el mai arată însă că "așezarea este întărită printr-un șanț artificial adânc". Ulterior, Radu Vulpe avea să considere că așezarea getică de la Zimnicea este nu mai puțin decât un *oppidum* (Vulpe 1976, 133), cu toate că literatura antică oferă și alți termeni mai specifici unei așezări de mici dimensiuni (cca 1/2 ha), lipsită de fortificații, cum ar fi cea de *vicus*. Pentru Protase 1971, 55-56, la Zimnicea "se află cunoscuta așezare întărită cu șanț și val"; o afirmație similară la Vulpe A. *Zimnicea*, 624. Chiar și Alexandrescu 1974a, 56 și 1980, 43 considera că așezarea de la Zimnicea este fortificată "printr-o vale și printr-un șanț" (!). De asemenea, din harta descoperirilor din secolele IV-III a.Chr. publicată de Babeș 1997, 233, fig. 9, reiese că la Zimnicea fortificația ar fi constat dintr-un "val vitrificat". Ideea existenței unor fortificații preistorice la Zimnicea s-a propagat și dincolo de cercul profesional al arheologilor. De exemplu, istoricul de arhitectură Curinschi Vorona G. 1981, 24 arată că "unele dintre așezări, cum sunt Zimnicea sau Stăncești, continuă vechile cetăți hallstattiene de pământ, ale căror fortificații au fost întărite". Cititorii rapoartelor lui Nestor ar fi trebuit cel puțin să observe că acesta, precaut, a inclus în majoritatea cazurilor denumirea sitului "Cetate" între ghilimele (!), o precauție pe care și-a însușit-o și autorul acestor rânduri.

46 și 133)²¹, Nestor aducea în discuție tocmai *evidența absenței* unor fortificații (Nestor 1949, 120-121)²². Mai trebuie adăugat și faptul că Nestor presupunea extinderea locuințelor preistorice și în afara perimetrului "Cetății", o presupunere care în cazul confirmării ei ar fi anulat caracterul funcțional al fortificației cel puțin în anumite faze ale ipoteticei ei existențe (Nestor 1949, 119)²³. Prin urmare, concluzia cea mai fermă care ar fi trebuit reținută este aceea a absenței unor suprastructuri de fortificație.

Date despre stratigrafia și cronologia așezării. Printre câștigurile științifice evidente al cercetărilor conduse de Nestor se pot număra precizarea generală a stratigrafiei din secțiunile cercetate, încadrarea cronologică mai precisă a locuirii de epocă Latène și evidențierea locuirii medievale de pe "Cetatea" de la Zimnicea. La acestea se mai adaugă și publicarea, în ambele rapoarte preliminare, a unor planuri generale ale sitului de la Zimnicea, în care erau indicate atât zonele cercetate, cât și configurația terenului. Din păcate însă, din cele două rapoarte lipsește ilustrarea profilelor descrise, o conjunctură care aruncă o umbră de incertitudine în privința afirmațiilor legate de stratigrafie.

Potrivit lui Nestor, stratigrafia sitului "Cetate" cuprindea patru niveluri de locuire de epocă Latène, suprapuse de vestigiile locuirii medievale, iar această schemă o regăsim și în contribuția lui Radu Vulpe (Nestor 1949, 119-120, Vulpe 1966, 22). Descoperirea la baza stratigrafiei, într-o "*depunere nisiposo-loessoidă*" a unui "*fragment ceramic de*

fabricație grecească, probabil atică, din specia vaselor pictate cu figuri roșii, datat pe la sfârșitul sec. 5 î.d.Hr.", oferea un indiciu consistent pentru încadrarea cronologică a începutului locuirii de pe "Cetate" (Nestor 1949, 119)²⁴. De asemenea, Nestor, și ulterior Radu Vulpe, menționau și suprapunerea și deranjarea de către cel mai vechi nivel de locuire de epocă timpurie Latène a unor morminte hallstattiene (Nestor 1949, 119)²⁵.

Pentru încadrarea cronologică a nivelului superior de epocă târzie Latène, Nestor se mulțumea să menționeze identificarea la baza acestuia a unui context din care provenea o monedă autonomă a orașului Odessos de la sfârșitul secolului al II-lea a.Chr. (Nestor 1950, 94-95)²⁶. Prin urmare, Nestor considera că "*ultimul strat consistent de locuire Latène de la Zimnicea este anterior epocii Burebista*". Astfel, Nestor era în măsură să stabilească limitele cronologice ale perioadei de locuire intensă²⁷ de la Zimnicea între secolele al IV-lea și al II-lea a.Chr. De asemenea, Nestor menționa și identificarea unor "rare indicii, dar certe, ale unei ușoare locuiri și dintr-o epocă ulterioară, anume din sec. I e.n.", fără să ofere însă alte detalii. Deși sumare, aceste observații infirmău și nu "demonstrau hotărât întreruperea bruscă" a locuirii getice de la Zimnicea în contextul acțiunilor lui Aelius Catus (Strabo VII.3.10.), așa cum aveau să considere mai târziu Constantin Daicoviciu sau Radu Vulpe, și așa cum avea să sugereze chiar și Alexandrina Alexandrescu (Daicoviciu 1960, 290; Vulpe 1960b, 518; Vulpe 1960c, 317-318; Alexandrescu 1974a, 57)²⁸.

²¹. Ipoteza a fost reluată ulterior de Vulpe 1960a, 228, cu toate că "Cetatea" de la Zimnicea se află la mai puțin de o parasangă (= 5500 m) de Dunăre, așa cum s-ar fi plasat așezarea cucerită de Alexandru Macedon, potrivit textului lui Arian. De fapt, "Cetatea" se află la cca 1000 m în linie dreaptă de cursul actual, regularizat prin îndiguiri moderne, al Dunării.

²² "Deși s-ar putea argumenta că Zimnicea îndeplinește condițiile cerute de amănuntele relatării antice, nu s-au găsit în secțiunile practicate ruine databile din sec. 4 î. d. Hr. care să justifice concluzia că aici a fost așezarea întărită, distrusă din temelii (și desigur incendiată) de soldații lui Alexandru". Trebuie remarcat faptul că Nestor nu menționează nimic în privința unor distrugerii provocate prin incendiu, așa cum aveau să facă Vulpe 1966, 22 și mai ales Alexandrescu 1974a, 56.

²³ "... locuințele acestei populații vor trebui cercetate în regiunea din jurul cetății ...". O sugestie similară avea să fie oferită și de Alexandrescu 1974a, 56.

²⁴ Fragmentul, menționat și de Vulpe 1966, 22, nu a fost din păcate ilustrat.

²⁵ În privința mormintelor hallstattiene de pe "Cetate", Vulpe 1966, 22 arată că "înainte de înființarea așezării getice, terenul fusese folosit *peste tot* (s.n.) ca cimitir".

²⁶ Moneda, descoperită în secțiunea VII, avea să fie ulterior descrisă și ilustrată de Mitrea 1965, 252-253, nr. 13, fig. 1/5.

²⁷ În privința caracterului intensiv al locuirii trebuie reținută informația suplimentară furnizată de Vulpe 1966, 23, potrivit căreia, "răscolirile și nivelările produse de așezările care s-au succedat, n-au putut lăsa urmele complete ale unui atare plan (de locuințe ? – n.n.). Până acum, resturile de locuințe n-au fost găsite decât în dezordine".

²⁸ Datarea propusă de Nestor a fost de altfel respinsă explicit de către Vulpe 1966, 23 și 1976, 133, n. 46.

În aceleași rapoarte se mai preciza că vestigiile locuirii medievale de pe "Cetate" și din împrejurimi ar fi aparținut unui "mic cătun de bordeie", datat cu prudență în secolele XIII-XV, care a suprapus și parțial au deranjat nivelurile anterioare de locuire²⁹.

Alte informații legate de materialele și elementele de datare ale nivelurilor superioare ale așezării preistorice de la Zimnicea nu au mai fost furnizate în cele două rapoarte ale lui Nestor. Unele indicii cronologice prețioase aveau să fie completate ulterior de Irina Casan-Franga. Indrumată de către Nestor (Casan-Franga 1967, 16, nt. 13), ea publica, în 1967, mai multe fragmente de cupe cu decor în relief locale și două fragmente de cupe hemisferice de sticlă de import descoperite în campaniile 1948-1949 la Zimnicea, cu mențiunea că acestea provin din cele două niveluri superioare³⁰.

În ciuda unei mai bune sistematizări a informațiilor decât mențiunile disparate ale lui Pârvan, expunerea lui Nestor, fie și îmbogățită prin câteva informații suplimentare oferite de Radu Vulpe, nu are decât un caracter preliminar și cu totul general, este lipsită de date tehnice sau de ilustrarea materialelor reprezentative descoperite. Nu poate fi trecut cu vederea faptul că în *Getica* lui Pârvan se menționaseră în mod explicit mai multe materiale din așezare (mai ales indicatori cronologici, precum amforele rhodiene, importuri attice sau cupe "deliene"), decât în ambele rapoarte semnate de Ion Nestor³¹. Aceste neajunsuri nu se datorează

unor "neglijențe" ale autorului, ci trebuie percepute din perspectiva concepției lui Nestor asupra unei abordări *etapizate* a valorificării rezultatelor cercetărilor arheologice, publicarea unor rapoarte generale constituind numai preliminariile realizării unor studii particulare. Trebuie precizat că cele două rapoarte semnate de Nestor vizau prezentarea generală a rezultatelor săpăturilor, semnalarea potențialului arheologic al sitului și anunțau inaugurarea unui program de cercetare aprofundată, care avea să dea rezultate concrete (din păcate numai în *privața ansamblurilor funerare*) de-abia trei decenii mai târziu³².

La ora actuală, motivele pentru care Nestor nu a continuat cercetările de la Zimnicea rămân obscure. Pe de o parte, putem bănuși că acesta se considera edificat în privința potențialului sitului. Pe de altă parte, se poate presupune că reluarea de către Alexandrina Alexandrescu în 1966 a cercetărilor de la Zimnicea, participantă la campaniile din 1948-1949, era rezultatul nemijlocit al sugestiilor și recomandărilor lui Nestor, asigurându-se astfel "predarea ștafetei" între generații și continuitatea demersului științific. Tot în acest sens, trebuie reamintit și faptul că Nestor pusese la dispoziția Irinei Casan-Franga fragmentele de cupe cu decor în relief descoperite pe "Cetate" (În acest sens Casan-Franga 1967, 16, n. 3; Vulpe, Gheorghită 1976, 168)³³, lui Bucur Mitrea monedele identificate sau achiziționate în cursul celor două campanii (Mitrea 1965, 239-247)³⁴, lui Dumitru Tudor

²⁹ Potrivit unor reprezentanți ai istoriografiei dedicate arheologiei Evului Mediu românesc, prin inițierea de către Nestor a cercetării locuirii medievale la Zimnicea, se puneau "bazele unei metode științifice de cercetare arheologică și în domeniul arheologiei feudale" (Zaharia 1967, 9) și se inaugura "începuturile propriu-zise ale cercetărilor arheologice întreprinse în așezările rurale medievale" (Matei 1979, 412). Din păcate, continuatorii programului inițiat de Ion Nestor nu aveau să fructifice în vreun fel materialele medievale descoperite pe "Cetate".

³⁰ Despre cele două fragmente de cupe de sticlă de import: Casan-Franga 1967, 14, 18, nt. 18, 17, fig. 6/29; pentru cele 17 fragmente de cupe locale cu decor în relief ("deliene getice"): Casan-Franga 1967, fig. 5/5, 7/1-4, 8/1-8; 11/1-4.

³¹ Cu excepția fragmentului attic cu figuri roșii și a monedei de la Odessos, Nestor 1949, 118 se mulțumea să menționeze doar în treacăt descoperirea altor materiale reprezentative, "monete, fibule, ceramică grecească de import și indigenă de calitate superioară",

fără să ofere detalii suplimentare. Numai Vulpe 1966, 23 mai menționează apartenența la inventarul așezării, "într-o proporție covârșitoare", a unor fibule tracice de bronz și argint, dar se poate pune întrebarea dacă această referire nu vizează de fapt descoperirile din necropolă.

³² După cum arăta chiar Nestor 1950, 94 "un mare număr de detalii semnificative vor putea fi comunicate deabia după o prelucrare atentă a materialului recoltat și o raportare minuțioasă a lui la nivelele arheologice constatate". Dezideratele stabilite de Nestor pentru cercetarea de la Zimnicea (în acest sens vezi și Nestor 1950, 94-96) aveau să fie îndeplinite în bună măsură (dar din păcate numai pentru materialele rezultate din cercetarea necropolelor) de către A. D. Alexandrescu, prin studiile sale publicate în anii '70 și '80.

³³ În acest sens Casan-Franga 1967, 16, n. 3 și Vulpe, Gheorghită 1976, 168.

³⁴ Trebuie precizat că dintre cele 33 de monede provenind de la Zimnicea, numai o monedă de la

amforele șampilate de import și alte câteva fragmente ceramice locale cu ștampile anepigrafice (Tudor 1967, 42, n. 36)³⁵, iar lui Radu Vulpe îi oferise, după toate aparențele, documentația de șantier. Contribuțiile tuturor acestor colaboratori sau colegi de breaslă aveau să fie publicate în același perioadă (1965-1967) în care Alexandrina Alexandrescu relua săpăturile pe "Cetate" și "Câmpul morților". Acest sincronism care sugerează că preocuparea lui Nestor pentru așezarea preistorică de la Zimnecia nu se estompase, ci prin intermediul colaboratorilor săi mai tineri el asigura continuarea proiectului de cercetare inițiat în 1948.

Rezultatele cercetărilor Alexandrinei Alexandrescu în anii 1966-1975

Dacă în privința valorificării sistematice a necropolelor (din epoca bronzului, hallstattiană și Latène) rezultatele cercetărilor coordonate de Alexandrina Alexandrescu sunt meritorii, dacă nu chiar exemplare (Alexandrescu 1972, 1973, 1974b, 1978, 1980 și 1983), datele publicate referitoare la așezare sunt cu totul lacunare, în ciuda cercetării sistematice a mai multor suprafețe de pe "Cetate". Expresivitatea inventarelor funerare și multiplele lor valențe interpretative, facilitatea identificării, ordonării și clasificării lor, și nu în ultimul rând, abundența indicatorilor cronologici contrastau cu dificultățile perceperii și înregistrării situațiilor stratigrafice din așezare care, din perspectiva cercetărilor recente, s-au dovedit a fi extrem de complexe.

Odessos (nr. 13) a fost identificată în mod cert în urma cercetărilor sistematice pe "Cetate". Alte monede, provin din cercetările contextelor funerare sau din descoperiri întâmplătoare realizate pe "Cetate" și care au fost achiziționate de Nestor de la localnici. După cum remarcă Bucur Mitrea, spectrul cronologic ilustrat de monedele identificate întâmplător sau prin cercetări sistematice pe Cetate confirmă încadrarea cronologică propusă de Nestor pentru perioadele de locuire preistorică și medievală de aici.

³⁵ Dumitru Tudor dispunea nu numai de cele câteva ștampile amforice grecești provenind din săpăturile lui Nestor (șase exemplare: Tudor 1967, 70-73, nr. 125, 129, 130, 136, 137, 139), ci și de cele identificate în 1924 (nouă exemplare), la care probabil făcuse anterior referire și Pârvan. Din păcate, informații referitoare la contextul arheologic al acestor importuri nu a fost consemnat.

La cele șapte secțiuni cercetare anterior (unele integral, altele parțial) de Nestor, A.D. Alexandrescu a mai efectuat încă 12, numerotate în continuarea celor efectuate de predecesorul ei și amplasate în diferite zone ale sitului (fig. 2): în zona înaltă din nord-est (S. VIII, XII, XIII-XV, XVII), și în sud-est (S. IX-XI), în colțul de nord-vest (S. XVI și XVIa), precum și în zona centrală a sitului (S. XVIII)³⁶. Din păcate, documentația întocmită de Alexandrina Alexandrescu în cursul cercetărilor din așezare nu a mai fost valorificată și s-a pierdut, astfel că despre contextele arheologice și materialele descoperite în numeroasele suprafețe cercetate nu s-au păstrat informații consistente.

Observații stratigrafice și remarci asupra evoluției așezării. În 1974, Alexandra Alexandrescu publica un scurt articol în care prezenta sintetic și succint problematica evidențiată de cercetările de la Zimnecia în ansamblul lor. Dacă majoritatea considerațiilor vizau ansamblurile funerare, prezentarea așezării getice se întinde pe mai puțin de două pagini și conține singura intervenție edită dedicată stratigrafiei "Cetății", semnată de către Alexandrina Alexandrescu (Alexandrescu 1974a, 47-64; despre așezarea preistorică de pe "Cetate": 56-58)³⁷. Spre deosebire de schema stratigrafică prezentată de Nestor, reprodusă apoi de Radu Vulpe, și care cuprindea numai patru niveluri de locuire, Alexandrina Alexandrescu distingea cinci, fiecare dintre ele fiind sigilat de câte un *incendiu* (denumit și *calamitate* sau *cataclism*) (Alexandrescu 1974a, 56-57 și 1976, 136). Fără să i se ofere vreun argument cronologic consistent, cititorul contribuției din 1974 are surpriza să afle că fiecare incendiu corespunde câte unui eveniment de răsunet care, potrivit surselor literare, ar fi marcat istoria regiunii Dunării de Jos în ultimele patru secole a.Chr.: primul incendiu este legat de trecerea Dunării de către Alexandru cel Mare, cel de al II-lea de conflictul Lysimachos-Dromichaitei, un al III-lea incendiu ar fi survenit în secolul al II-lea

³⁶ V. anexa de la sfârșitul acestei contribuții.

³⁷ Un rezumat românesc al considerațiilor referitoare la așezarea de la Zimnecia din această contribuție mai puțin cunoscută a Alexandrinei Alexandrescu a fost oferit de Babeș 2001, 507-508.

a.Chr., cel de al IV-lea incendiu era atribuit, ce e drept, cu unele rețineri, lui Burebista, iar sfârșitul locuirii getice ar fi avut loc odată cu transferarea populației locale la sud de Dunăre la începutul secolului I p.Chr.³⁸.

Totuși, între schema pentapartită (Alexandrescu) și cea quadripartită (Nestor) se poate realiza o corelare, pe baza informației lui Radu Vulpe, potrivit căreia nivelul getic inferior determinat în campaniile 1948-1949 ar ilustra în două faze, sugerate de acele "resturi de locuințe incendiate în două rânduri (s.n.) și refăcute fără întârziere" (Vulpe 1966, 22). Din această perspectivă, trebuie remarcat rolul semnificativ al contribuției lui Vulpe care oferă posibilitatea armonizării celor două scheme stratigrafice, precum și aportul din păcate lipsit de noutate al Alexandrinei Alexandrescu în aprofundarea stratigrafiei așezării getice. Nu trebuie însă pierdut din vedere faptul că anterior contribuțiilor Alexandrinei Alexandrescu, ideea sigilării *fiecăruia* dintre nivelurile de locuire de la Zimnicea prin câte un incendiu fusese introdusă în dezbaterile științifice de către Radu Vulpe (Vulpe 1966, 22)³⁹, cu toate că în mod straniu, Ion Nestor nu făcuse nici o referire în acest sens. Corelarea incendiilor cu evenimentele amintite constituie însă contribuția

originală a Alexandrinei Alexandrescu și oglindește efortul de ancorare în "istoric" a sitului cercetat.

În mod evident, o asemenea interpretare a stratigrafiei era rezultatul însușirii temeinice a informațiilor furnizate de sursele literare, dar și al aplicării lor paradigmatic pe o evidență arheologică prea puțin documentată sau poate prea puțin expresivă. Se poate bănuî că perspectiva romantică despre o locuire getică, ce renăștea după fiecare dezastru "din propria-i cenușă" (Alexandrescu 1974a, 57)⁴⁰, își găsește sorgintea în împletirea dintre concepția determinismului istoric al obiectului arheologic și mitul atât de viu în istoriografia românească al continuității populației autohtone (În acest sens Boia 1997, 133-144, și mai ales 140)⁴¹. Cu riscul de a mă repeta, țin să sublineiez că în cele câteva considerații dedicate de Alexandrina Alexandrescu "Cetății" de la Zimnicea în contribuția sa din 1974 nu este menționat *nici măcar un singur element de datare raportat la stratigrafie*, care să îi susțină suita de afirmații istoricizante.

Cu toate acestea, dintr-unele considerații disparate, publicate separat (nu în contribuția din 1974), se poate deduce faptul că în cursul săpăturilor desfășurate în așezare, succesoarea lui Nestor acordase o atenție deosebită repartiției stratigrafice a diferitelor forme ceramice, în vederea evidențierii evoluției și transformărilor repertoriului morfologic de-a lungul celor patru secole de existență a așezării getice. Putem bănuî că interesul pentru evidențierea unor fortificații fusese diminuat, dacă nu spulberat, de rezultatele cercetărilor mai vechi. Potrivit Alexandrinei Alexandrescu, așezarea getică de la Zimnicea s-ar fi delimitat "printr-o vale și printr-un șanț" (Alexandrescu 1974a, 56)⁴² numai la sfârșitul secolului al IV-

³⁸ Deși autoarea nu o afirmă explicit, putem bănuî că prin "transferarea" de populație se făcea referire la pasajul din Strabo VII.3.10 în care este relatată acțiunea întreprinsă de Sextus Aelius Catus de strămutare a unor comunități nord-dunărene la sud de fluviu (probabil în 2-3 p.Chr., potrivit lui Syme R. 1971, 55). După cum arată și Vulpe R. 1960c, 318, ideea explicării încheierii locuirii mai multor așezări din Câmpia Română la începutul secolului I p.Chr. prin acțiunile lui Aelius Catus, a fost inițial sugerată, "ca o deducție logică", de către Pârvan 1926, 128-130 (!). Potrivit lui Radu Vulpe, această "deducție logică" – de fapt o ipoteză tentantă –, ar fi fost "excelent confirmată de constatările arheologice" (s.n.) efectuate printre altele și la Zimnicea, unde așezarea ar fi încetat "evident (s.n.), ca rezultat al depopulărilor lui Aelius Catus". Din păcate, stadiul publicării materialelor descoperite la Zimnicea nu era pe atunci, la fel cum nu este nici acum în măsură să infirme, dar nici să susțină o astfel de teorie, care, iată, a făcut carieră în scrierile mai multor generații de istorici și arheologi. Tocmai din acest motiv, mai târziu Radu Vulpe avea să respingă încadrarea cronologică sugerată de Nestor.

³⁹ "Incendiile cu care s-au sfârșit toate (s.n.) așezările succesive reprezentate de diferite straturi se explică ușor dacă ne gândim că locuințele erau aglomerate și construite din material inflamabil".

⁴⁰ A. D. Alexandrescu arată explicit despre așezare că "elle renaîtra de ses cendres".

⁴¹ "Cum sursele literare sunt în general epuizate, istoriografia românească a mizat pe arheologie. Problema continuității a devenit astfel aproape o problemă exclusiv arheologică".

⁴² "L'agglomération était fortifiée d'une vallée et d'une fosse" (!). În mod straniu, autoarea nu sesiza că o fortificație care constă dintr-o "vale" nu este o fortificație, ci o formă de relief de care comunitățile preistorice vor fi profitat, desigur, pentru a-și instala locuințele într-un loc ferit, mai greu accesibil. În

lea și la începutul secolului al III-lea a.Chr., perioadă după care locuirea s-ar fi extins *probabil* și în zona denumită prin tradiție "Câmpul morților".

Implicată în valorificarea sistematică și publicarea contextelor funerare de epocă Latène de la Zimnicea, Alexandrina Alexandrescu a sugerat unele paralelisme între stratigrafia din secțiunile cercetate în așezare și mormintele târzii cu fibule de schemă Latène B și C în inventar: se atrăgea atenția asupra analogiilor dintre formele ceramice provenind din inventarele acestor morminte și cele identificate în nivelul IV al așezării (Alexandrescu 1972, 17)⁴³. Se poate pune întrebarea dacă în materialele identificate în acest nivel s-ar putea întrevedea aceiași "modificare a trăsăturilor la unele forme de vase vechi, iar pe de altă parte apariția unor forme noi care nu pot fi socotite dezvoltări ale unor forme locale" observată în cazul ceramicii din necropolă (Alexandrescu 1972, 17). În orice caz, potrivit responsabilei cercetărilor din anii '70, diminuarea înmormântărilor și sărăcirea inventarului contextelor funerare din secolul al II-lea a.Chr. și de la începutul secolului următor ar corespunde în mod surprinzător, tocmai cu faza de dezvoltare maximă a așezării de la Zimnicea (Alexandrescu 1974a, 62). Din păcate, așa cum necropola "se întinde pe un spațiu foarte mare care nu a fost delimitat" (Alexandrescu 1972, 19), nici pentru locuirea din această perioadă mai târzie nu dispunem de indiciile concrete ale extinderii ei maxime (probabil dincolo de "valea" și "șanțul" care delimitează "Cetatea").

Singura formă ceramică pentru care se face o referire explicită și care ar exprima

privața caracterului antropic al șanțului, nici de această dată nu se aduc suficiente argumente. În ultimă instanță, se poate considera că existența unui șanț, fie el artificial, nu constituie decât o formă de delimitare a unei așezări, nicidecum o fortificație concretă cu fundații și elevație.

⁴³ "Datarea mormintelor (târzii - n.n.) de la Zimnicea se bazează pe ceramică și fibule. Pentru ceramică, în special, pe lângă analogiile ce se pot face cu alte necropole sau așezări, cel de al IV-lea nivel din așezarea de la Zimnicea a oferit cele mai bune paralele". În același sens, Alexandrescu 1974a, 63: "Les meilleurs analogies de la céramique meublant les tombes de cette époque sont fournies par les grandes agglomérations daces du pays, celle de Zimnicea (horizont 4) en tout premier lieu".

continuitatea unei tradiții îndelungate în producția ceramică locală este oala cu brâu, despre care se afirmă că se regăsește atât în morminte din secolul al III-lea a.Chr., cât și în nivelul superior din așezare (Alexandrescu 1980, 45). Aceste observații pasagere și, din păcate, prea puțin convingătoare, ar fi trebuit susținute prin sistematizarea unei documentații extrem de complexe și prin desfășurarea unui sistem argumentativ concludent, sintetizat într-un studiu particular dedicat ceramicii din așezare. Un astfel de demers nu a fost realizat.

Constatările editate ale Alexandrinei Alexandrescu, completate probabil și cu unele informații verbale mai explicite, aveau să fie reproduse de Emil Moscalu care arăta că "nivelele I, II și III ale cetății de la Zimnicea aparțin aspectului Canlia, iar nivelul IV și mormintele cele mai târzii ale necropolei aparțin unei faze de tranziție între aspectul Canlia și cultura Sarmizegetusa (...). Aici ceramica fazei a III-a a Latène-ului geto-dacic aparține numai în prima jumătate a sec. II î.e.n. și unul din elementele specifice ale acestei faze este cățuia." (Moscalu 1983, 192-193)⁴⁴. Afirmatia nu îndeajuns de explicită a lui Moscalu în privința prezenței la Zimnicea a unei (unor?) cățui constituia o noutate. Pe de altă parte, trebuie remarcat și faptul că Moscalu reținuse schema stratigrafică quadripartită propusă de Nestor în 1949 și nu pe cea pentapartită propusă de Alexandrina Alexandrescu în 1974.

Prin urmare, față de concluziile lui Nestor din 1949-1950, cele câteva referiri publicate ale cercetărilor anilor '70-'80 nu au adus modificări flagrante schemei stratigrafice a așezării Latène de la Zimnicea, ci doar au adăugat unele nuanțări, prea puțin semnificative și prea sumar argumentate, în privința încadrării cronologice a celor patru (eventual cinci?) niveluri de locuire. La aceasta se mai adaugă câteva materiale descoperite în așezare și publicate separat, care contribuie într-o măsură

⁴⁴ Este posibil ca Moscalu să fi beneficiat de informații verbale oferite de responsabilii cercetărilor de la Zimnicea sau poate chiar să fi avut acces direct la materialele descoperite aici. Valabilitatea afirmației privind prezența unor cățui în contextele de locuire getică de la Zimnicea a fost verificată în săpăturile recente.

modestă la completarea parțială a lacunelor de informație.

Materiale reprezentative și indicatori cronologici. Urmând unul dintre îndemnurile mai vechi ale lui Nestor (Nestor 1950, 100)⁴⁵, Alexandrina Alexandrescu realiza în 1976 un articol dedicat fibulelor tracice descoperite la Zimnicea. În mod surprinzător, cercetările desfășurate în așezare nu furnizaseră decât o singură fibulă de tip tracic, restul de exemplare ale acestei categorii de obiecte provenind din contexte funerare. Potrivit mențiunilor Alexandrinei Alexandrescu, fibula respectivă a fost descoperită în campania din 1968, în S XIV, în umplutura unei gropi a cărei apartenență la nivelurile I sau II ale așezării nu a putut fi elucidată (Alexandrescu 1976, 133)⁴⁶. În același studiu, Alexandrina Alexandrescu ilustra prin desen și un fragment de capac care păstra urma imprimată în pasta moale a unei fibule tracice și care fusese descoperit în campania 1948 în nivelul al III-lea de locuire

Latène (încadrat în secolul al III-lea a.Chr.) (Alexandrescu 1976, 134, fig. 2/15, 135-136)⁴⁷.

Importanța acestor două descoperiri nu a fost îndeajuns exploatată în lămurirea cronologiei nivelurilor așezării de la Zimnicea (decât indirect, în considerațiile lui Moscalu, menționate mai sus). Contextele în care au fost descoperite cele două piese ar fi permis întrevederea unei sincronizări între perioada de folosire a fibulei tracice și nivelurile inferioare de locuire (I-III) din așezarea de la Zimnicea, spre deosebire de nivelul superior (IV) din care, după toate probabilitățile, proveneau cupele cu decor în relief menționate de Pârvan sau cele publicate de Irina Casan-Franga, cățuia menționată de Moscalu sau acel context amintit de Nestor care se data pe baza unei emisiuni autonome a cetății Odessos. În acest sens erau, de altfel, relevante analogiile formelor ceramice din mormintele cu fibule de schemă Latène C și din nivelul IV de locuire al așezării. În mod straniu, Alexandrina Alexandrescu nu a făcut nici o referire la prezența la Zimnicea a cupeilor cu decor în relief, cu toate că în studiul lor din 1976, Alexandru Vulpe și Marieta Gheorghită dispuneau de o serie de informații noi (în raport cu studiul Irinei Casan-Franga) asupra fragmentelor aparținând acestei specii de recipiente de băut descoperite în așezarea getică de pe "Cetate" (Vulpe, Gheorghită 1976)⁴⁸. În concluzie, se poate considera că rezultatele cercetărilor Alexandrinei Alexandrescu în așezarea de la Zimnicea au fost inserate în literatura de specialitate, cu prea multă reținere, dacă nu cu zgârcenie, și cu prea puțin suport documentar.

⁴⁵ Ion Nestor recomanda, ca urmare a cercetărilor de la Zimnicea, studiarea evoluției fibulelor de tip tracic și aprofundarea relațiilor supraregionale "dintre masa geto-dacică de la nord de Dunăre și din podișul ardelean și masa tracică din Peninsula Balcanică". Probabil, descoperirile de fibule tracice din mormintele de la Zimnicea, dar și fragmentul de capac cu urma imprimată a unei astfel de fibule, descoperit în S. IV/1948, publicat mult mai târziu (Alexandrescu 1976, 134, fig. 2/15), oferiseră indiciile necesare pentru o revizuire a încadrării cronologice a acestei forme de fibulă. În stadiul incipient al cercetării de până atunci, datarea fibulelor tracice era plasată în perioada Lateneului târziu dacic (Nestor 1933, 158-160). Cu alte cuvinte, cercetările de la Zimnicea au avut menirea de a trezi interesul pentru o epocă prea puțin precizată până atunci și anume aceea a Latène-ului timpuriu "getic" de la Dunărea de Jos.

⁴⁶ "De toutes les pièces trouvées à Zimnicea, un exemplaire a été mis au jour dans une fosse de l'agglomération, dont on ne saurait dire si elle appartient au premier ou au deuxième horizon..."; p. 136: "Une fibule mise au jour dans l'agglomération appartient à la variante IIIc. Son arc est décoré, il est aplati de même que le pied, assez long. Trouvée dans un dépôt qu'on ne saurait attribuer au premier ou au deuxième horizon, cette fibule a subi une forte déformation par suite d'un incendie...". De asemenea, în la p. 134, în fig. 2/13 (nu în text !) se indica anul în care a fost descoperită fibula (campania din 1968), precum și secțiunea din așezare unde a fost descoperită această piesă (S. XIV). Nu se oferă alte date legate de contextul de descoperire.

⁴⁷ "Un fragment de couvercle orné de l'impression d'une fibule de ce genre (fig. 2/15), mis au jour dans le troisième horizon de l'habitat développé après le deuxième cataclysme qui détruisit complètement le site vers les années 300". Fragmentul ceramic mai fusese anterior ilustrat prin fotografie de Vulpe 1966, fig. 7 (dreapta).

⁴⁸ Trebuie precizat că față de cele numai 17 fragmente de cupe locale cu decor în relief, ilustrate și comentate de Irina Casan-Franga în 1967, aproape un deceniu mai târziu Alexandru Vulpe și Marieta Gheorghită menționau ca provenind de la Zimnicea, fie 37 de fragmente (în fig. 3, p. 178), fie 50 de astfel de piese (în text la p. 179). Probabil, cei doi autori erau la curent cu materialele rezultate din cercetările Alexandrinei Alexandrescu, însă în absența unei documentații și a unor informații mai detaliate, afirmațiile lor oscilante trebuie acceptate cu oarecare reținere.

Sistarea cercetărilor de la Zimnicea. Sistarea cercetărilor de la Zimnicea în 1975, datorată retragerii din viața științifică a Alexandrinei Alexandrescu (Marinescu-Bîlcu 1997, 13), a survenit într-un context nefast pentru tradiția științifică-arheologică românească. Perioada care a urmat a fost marcată de consecințele nefaste ale dispariției unor personalități de marcă, formate în perioada interbelică, așa cum a fost cazul lui Nestor, dar și de deprecierea progresivă a politicii culturale promovate de regimul totalitar românesc. În condițiile diminuării susținerii financiare a cercetării, dar mai ales în contextul înghețării în anii '80 a mecanismelor de promovare profesională, continuatorii proiectelor de cercetare inițiate de Ion Nestor nu au mai avut posibilitatea de a-și forma la rândul lor succesori științifici. Preocuparea pentru armonizarea interesului mai multor specialiști în colective de cercetare concentrate asupra unor obiective bine determinate s-a estompat, iar cercetarea arheologică s-a atomizat. În această conjunctură, nu numai că cercetările de teren de la Zimnicea au fost abandonate, dar și materialele și informațiile dobândite în vechile săpături au rămas neprelucrate și nevalorificate. Pentru un sfert de secol, vestigiile getice ale așezării de la Zimnicea aveau să fie lăsate iarăși pradă uitării.

Concluzii. Sintetizarea informațiilor publicate despre așezarea de epocă Latène de la Zimnicea

Date generale despre situl "Cetate", evidențiate în cercetarea mai veche. În ciuda modului dispart de prezentare în literatura de specialitate a informațiilor despre situl "Cetate" de la Zimnicea, la ora actuală se poate totuși contura, fie și numai pe baza datelor publicate, o imagine generală a caracteristicilor arheologice ale acestui obiectiv care a atras atenția atâtor generații de arheologi. Rezultatele publicate ale cercetărilor de până acum au evidențiat că în punctul "Cetate" se regăsesc vestigii din trei epoci distincte și anume morminte hallstattiene deranjate de o locuire intensă care a continuat pe aproape întreaga durată a epocii Latène, care la rândul ei a fost suprapusă de o locuire medievală cu caracter rural din secolele al XIV-lea și al XV-lea. De

asemenea, stratigrafia sitului pare a fi extrem de complexă, desfășurându-se pe alocuri până la 4 m adâncime.

Deși morfologia terenului pare să fi sugerat din totdeauna localnicilor, dar și arheologilor existența unor întărituri, așezarea de epocă Latène de pe "Cetate" nu pare să fi fost prevăzută cu fortificații concrete, zidite din piatră fasonată sau nu, clădite din cărămizi (fie ele arse, fie ele crude, după cum consideră fiecare dintre părțile implicate în disputa asupra incintei de la Coțofenii din Dos⁴⁹), sau constituite din șenaje de lemn și aglomerări de bolovani și pământ bătut (așa cum se întâmplă în cazul fortificațiilor de tip *murus gallicus*⁵⁰) ș.a. Vestigii ale unor astfel de *sisteme constructive cu caracter defensiv* nu au fost niciodată menționate în literatura dedicată "Cetății" de la Zimnicea, în ciuda cercetărilor îndelungate desfășurate aici.

În privința acelor denivelări din teren interpretate ca șanțuri, cercetarea de până acum nu a oferit argumente suficiente în privința caracterului lor antropic. În schimb, s-au oferit unele indicii în privința extinderii locuirii de epocă Latène și dincolo de aceste așa numite "șanțuri", care s-ar putea dovedi a fi niște simple fâgașe constituite sub acțiunea factorilor de eroziune naturală (poate și antropică-modernă?) exercitați asupra solului local de loes din care este alcătuită terasa înaltă aflată deasupra luncii Dunării. Considerarea așezării getice de la Zimnicea ca "fortificată natural", o expresie eufemistică, înzestrată chiar cu un oarecare iz poetic, dar pe cât de încetățenită în literatura arheologică românească, pe atât de confuză, nu ar avea decât darul de a disimula absența unei documentații explicite.

Cercetările mai vechi nu au lămurit nici caracteristicile acelor construcții sau amenajări din lemn și piatră, de dimensiuni mai mari

⁴⁹ Asupra fortificației de la Coțofenii din Dos, și mai ales asupra modului de prelucrare a cărămizilor de acolo, Zirra et alii 1993 și opiniile contrare ale lui Babeș 1997.

⁵⁰ Din vasta literatură vest- și central-europeană dedicată fortificațiilor de tip *murus gallicus*, nu voi aminti decât consistenta contribuție a lui Endert D. v. 1987 și succinta sinteză a lui Meylan F., *Murus Gallicus* (ambii cu literatura mai veche). Pentru explicarea conținutului noțiunii de "val vitrificat", Babeș 1997, 230-231, n. 85.

(neprecizate, dar care îl determinau pe Nestor să vorbească despre "turnuri" sau "palate"), ale căror resturi au fost identificate numai în S I și S II. Potrivit indicilor furnizate în literatură (atât de Pârvan cât și de Nestor), pentru ridicarea amenajărilor identificate în interiorul așezării de epocă Latène, s-au folosit bârne de lemn, bolovani pentru fundații și eventual stuf (chirpiciul sau vâlătucii nu sunt menționați). Pasager, Alexandrina Alexandrescu menționează și folosirea țiștelor pentru acoperișuri într-o perioadă anterioară lui Burebista (probabil în prima jumătate a secolului I a.Chr., ceea ce ar corespunde nivelului IV din așezare), o afirmație mai degrabă suspectă decât credibilă (Alexandrescu 1974a, 56).

Stratigrafia așezării de epocă Latène a fost interpretată istoricizant de către Alexandrina Alexandrescu, dar descrisă mai tehnic și mai detaliat de către Ion Nestor și Radu Vulpe și din acest motiv, consider că ar trebui reținute mai degrabă considerațiile acestora din urmă. În schema propusă de Nestor, stratigrafia "Cetății" cuprinde patru niveluri de locuire, dintre care cele trei inferioare conțin elemente de date din secolele IV-III a.Chr. și anume: ceramică grecească (attică) de lux, amfore șampilate, o fibulă tracică și un fragment de capac cu impresiunea unei astfel de fibule în pasta moale.

Nivelul superior (IV) pare să conțină elemente de date care în cercetarea actuală sunt considerate ca indicatori cronologici specifici sfârșitului secolului al II-lea și primei jumătăți a secolului I a.Chr., așa cum sunt imitațiile locale de cupe deliene și suprapune acel context din care provine emisiunea autonomă a cetății Odessos, datată la sfârșitul secolului al II-lea a.Chr.

La toate acestea mai trebuie adăugate analogiile invocate (dar niciodată prezentate sistematic și detaliat sau ilustrate) dintre piesele ceramice din inventarele funerare în care se regăsesc fibule de schemă Latène și formele ceramice identificate în așezare. De altfel, raportul de 3/1 dintre numărul nivelurilor de locuire mai vechi și mai noi din schema propusă de Nestor, pare să corespundă într-o măsură raportului dintre numeroasele contexte

funerare getice, timpurii și cele câteva morminte încadrate în perioada târzie a Latène-ului (în acest sens: Alexandrescu 1972, 15-17 și observațiile critice ale lui Babeș 1988, 8, n. 15). Ar mai trebui reținută și menționarea pasageră a unor obscure materiale databile în secolul I p.Chr., cărora le-ar putea corespunde cronologic singurul context funerar de la Zimnicea care conține piciorul unei fibule linguriță (Alexandrescu 1972, 19, 26, pl. VI, 3; Alexandrescu 1980, 26, 121, fig. 76/16). În general, se poate observa că în cercetare, sincronizarea dintre fazele de locuire din așezare și cele de înmormântare din necropolă a fost poate prea puțin argumentată, dar nu a fost niciodată contrazisă: puținele materiale descoperite pe "Cetate" și menționate în literatură pledează cu prisosință în acest sens.

Problemele neelucidate ale cercetărilor mai vechi. O sintetizare a stadiului actual de publicare a rezultatelor cercetărilor desfășurate de-a lungul timpului în așezarea de epocă Latène de la Zimnicea nu s-ar putea încheia fără precizarea unora dintre nerealizările, neajunsurile sau lacunele care se văd în literatura dedicată acestui sit. Nu dorim ca prin aceasta să lezăm în vreun fel memoria sau prestigiul înaintașilor, dar considerăm că un astfel de demers este necesar pentru punerea în valoare a datelor cunoscute față de cele rămase necunoscute și pentru a desluși prioritățile și scopurile unor cercetări viitoare.

În ciuda unei aparente circumscrieri pe criterii geomorfologice a așezării de epocă Latène de la Zimnicea, trebuie subliniat faptul că limitele locuirii getice nu au fost îndeajuns evidențiate până acum. În contribuțiile dedicate ansamblurilor funerare din afara "Cetății" nu a fost precizat dacă eventuale contexte de locuire Latène se continuă pe "Câmpul morților", în zona de tereasă aflată la est, spre gospodăriile localității actuale, acolo unde se situează o bună parte dintre secțiunile trasate de Alexandrina Alexandrescu⁵¹. De asemenea, pe porțiunea de

⁵¹ Mai precis, suprafețele C3, C13, C15, C17, a căror amplasare este indicată în planul general oferit de Alexandrescu 1980, 57, fig. 1. Remarca lui Nestor 149, 119, potrivit căruia la Zimnicea s-ar fi aflat un "sat" extins în jurul unei cetăți apărate cu șanțuri ar putea fi coroborată cu observația potrivit căreia la sfârșitul fazei a II-a de existență a așezării, "fortificația" ar fi fost

terasă a Dunării situată la nord de "Cetate", între aceasta și via în care a fost identificată necropola din epoca bronzului timpuriu (suprafața C18)⁵², nu s-au efectuat cercetări, astfel că pentru o posibilă continuare sau nu a locuirii Latene din această porțiune de teren nu dispunem de nici un fel de indicii. Cu alte cuvinte, la ora actuală nu dispunem de o delimitare netă a suprafețelor locuite de-a lungul epocii Latene. Din această perspectivă însăși departajarea tradițională a terenului aflat la vest de Zimnicea actuală în "Cetate" și "Câmpul morților" ar trebui privită cu unele rezerve.

Nici originea antropică ("artificial") a șanțului care ar fi delimitat așezarea nu a fost suficient argumentată⁵³, iar existența acelor "palate-turnuri" întărite, amenajate din bârne și blocuri nefasonate de piatră a fost doar afirmată, dar informații explicite legate de modul de constituire al acestor construcții sau amenajări, date referitoare la dimensiunile sau

abandonată (Alexandrescu 1974a, 56). Pe baza acestor afirmații am putea deduce, fără să dispunem însă de argumente certe, că locuirea getică s-ar fi extins cel puțin în anumite faze ale existenței așezării și dincolo de "valea" și "șanțul" care mărginesc "Cetatea".

⁵² Această zonă rămasă necercetată cu excepția micului sondaj din suprafața C5, se întinde pe o distanță de aproape jumătate de km pe direcție nord-sud și se află la vest de drumul modern care mărginește suprafețele C2, C6, C10 și C19.

⁵³ O situație poate în bună măsură similară celei de la Zimnicea ar putea fi percepută în descrierea de către Preda 1986, 30-31, 19, fig. 6 a situației de la Sprâncenata unde "în partea de est (...) s-a creat o viroagă naturală ... Aceasta a fost adâncită de locuitorii așezării, transformând-o în șanț de apărare. Pământul rezultat din săparea șanțului a fost depus pe marginea dinspre interior a acestuia...". În mod straniu, în profilele ilustrate de Preda, solul virgin de la baza depunerilor arheologice nu a fost indicat în vreun fel, iar umplutura "valului" prezintă aceeași hașură cu cea reprezentată pe fundul șanțului, astfel că ne putem lesne pune întrebarea dacă nu cumva dava de la Sprâncenata nu va fi fost la fel de "temeinic" fortificată ca și așezarea de la Zimnicea. Din profilele publicate de Preda nu reiese decât existența unor terasări, nicidecum a unei fortificații. Dacă mai adăugăm și faptul că "valul" de la Popești datează din bronzul târziu (Palincaș 1996, 281-284) sau cel puțin este anterior culturii Basarabi (Vulpe 1965, 106), iar așezarea de la Cârlomanești, plasată și ea pe un promontoriu distinct, nu pare să fi fost nici ea prevăzută cu fortificații (Babeș 1975, 125), problema sistemelor defensive ale așezărilor de epocă târzie Latene din sudul Daciei ar trebui abordată cu mai mult spirit critic.

aspectul lor au rămas inedite. Această constatare este valabilă și pentru oricare alte amenajări (locuințe mai mici, ateliere ș.a.) care vor fi fost identificate la Zimnicea, dar despre caracteristicile cărora nu știm astăzi nimic. Dezvelirea și cercetarea unor mari suprafețe, pe cuprinsul cărora s-ar fi putut studia integral resturile unor asemenea locuințe cu funcțiunile și dependențele lor, preconizate inițial de Nestor (Nestor 1949, 118), au rămas din păcate simple deziderate.

Prezentarea stratigrafiei de la Zimnicea, în ciuda descrierii ei schematice, dar sistematice de către Nestor, este totuși mai puțin convingătoare în absența din publicații a unei documentații ilustrate explicite. De asemenea, se poate pune întrebarea dacă observațiile stratigrafice efectuate de Nestor pe baza săpăturilor desfășurate mai ales în nordul, dar și sud-estul sitului (unde însă cercetarea suprafețelor deschise nu a fost finalizată) sunt sau nu valabile și pentru alte părți ale "Cetății", cum ar fi de exemplu zona sa centrală, traversată de secțiunea magistrală S.XVIII deschisă în 1975 (v. anexa și fig. 2), a cărei cercetare a rămas la rândul ei inedită.

Aceiași obiecție se poate face și în cazul interpretărilor stratigrafice efectuate de către Radu Vulpe și Alexandrina Alexandrescu. La data la care aceștia afirmă (în 1966 și în 1974) incendiarea de patru și respectiv de cinci ori a așezării getice, zona centrală a sitului Cetate nu fusese încă sondată și cercetată. Prin urmare, acele indicii care ar fi sugerat celor doi acele incendii catastrofale nu au putut fi urmărite pe întreaga suprafață a sitului, nici măcar măcar pe o bună parte a acestuia. Până la o verificare prin publicarea rezultatelor unor noi săpături a valabilității identificării "catastrofelor" care ar fi sigilat fiecare dintre nivelurile așezării, trebuie ținut seama de faptul că Nestor nu a efectuat nici cea mai mică aluzie în privința unor distrugerii provocate prin incendiu, fie dintr-o anumită prudență în afirmații, fie din motivul unei reale evidențe contrarii. Din păcate, cercetarea actuală nu dispune de o imagine concludentă și mai ales *concretă* asupra stratigrafiei așezării getice de la Zimnicea, în lipsa unor relevee edite ale profilelor secțiunilor cercetate, iar imposibilitatea reconstituirii repartiției stratigrafice a

unor elemente de datare, precum amforele ștampilate, îngreunează substanțial o eventuală aprofundare a stadiului informațional actual⁵⁴. Corelarea strânsă dintre succesiunea stratigrafică și lanțul evenimentelor majore ale unei istorii de patru veacuri la Dunărea de Jos, așa cum o propunea Alexandrina Alexandrescu, este mai degrabă suspectă, tocmai în absența valorificării și publicării documentației privind succesiunea și dinamica depunerilor care alcătuiesc stratigrafică sitului "Cetate".

Trebuie subliniat faptul că dintre materialele care vor fi fost recoltate din așezarea de epocă Latène de-a lungul mai multor campanii (1924, 1948-1949, 1967-1975, în total 12 campanii !), nu au fost prezentate în literatura de specialitate în mod sistematic (ilustrate și descrise) decât neașteptat de puține piese ceramice, iar strădania publicării lor o datorăm lui Pârvan, Irinei Casan-Franga și lui Dumitru Tudor⁵⁵. Din păcate, materialele ceramice precum amforele ștampilate grecești, indicatori cronologici de primă importanță, dar și cupele cu decor în relief, nu au fost și nu mai pot fi raportate la schema stratigrafică propusă

de Nestor decât în mod pur ipotetic. În stadiul actual al cercetării, nu dispunem de indicatori cronologici consistenți și relevanți din punct de vedere numeric pentru susținerea unei continuități neîntrerupte de locuire pe "Cetatea" de la Zimnicea din secolul al IV-lea până în secolul I a.Chr. (sau poate chiar până în sec. I p.Chr.), la fel cum posibile discontinuități de locuire nu pot fi nici ele temeinic argumentate.

Spre deosebire de importuri, produsele ceramice locale descoperite pe "Cetate" au fost prea puțin, dacă nu deloc prelucrate și valorificate, deși caracterul multistratificat al sitului ar fi putut permite eventual întocmirea unui studiu dedicat repartiției pe niveluri a formelor ceramice. Pe bună dreptate, Alexandru Vulpe afirma recent despre "Cetatea" de la Zimnicea că "masiva depunere arheologică, numeroasele urme de locuințe și cantitatea mare de material ceramic sunt elemente ce conferă importanță acestei așezări..." (Vulpe 2001, 481)⁵⁶. Trebuie însă precizat faptul că marea cantitate de materiale ceramice este încă inedită, iar pentru aspectul locuințelor getice suntem în continuare constrânși să ne mulțumim cu mențiunile succinte ale lui Pârvan și cu afirmațiile ambigue ale lui Ion Nestor și Radu Vulpe.

De asemenea, dintre materialele metalice identificate în nivelurile de locuire de epocă Latène nu este cunoscută la ora actuală decât o singură fibulă tracică și mai sus amintita monedă de la Odessos, ceea ce, să recunoaștem, reprezintă surprinzător de puțin, în raport cu amploarea săpăturilor desfășurate în așezarea de pe "Cetate" (Mitrea 1965, 241-242)⁵⁷, pe de o

⁵⁴ Revizuirea de către Nicolae Conovici a datării seriilor de astinomi din grupele V-VI, așa cum le propunea Grakov face ca amforele sinopeene târzii să nu mai constituie elemente de datare pentru secolul I a.Chr. Potrivit lui Conovici 1998, 40 și 50-51, emiterea de ștampile amforice a încetat la Sinope odată cu supunerea cetății de către Pharnaces I, în primele decenii ale secolului al II-lea a.Chr. Prin urmare, ștampila amforică pe care Tudor 1967, 43, nr. 138 o încadra în grupa a VI-a după Grakov (120-70 a.Chr.) și pe care o invocă pentru argumentarea continuării locuirii de pe "Cetate" și în secolul I a.Chr., nu mai constituie un element de datare convingător.

⁵⁵ După cum am arătat mai sus, câteva mostre de ceramică locală la roată și un kantharos de import au fost ilustrate în Getica lui Pârvan; numai fibula tracică din S.XIV și capacul cu impresiunea unei astfel de fibule din S. IV au fost descrise și ilustrate de A. D. Alexandrescu. Numai pentru cele din urmă piese s-au oferit extrem de sumare date referitoare la contextul descoperirii. Dacă amforele ștampilate descoperite în săpăturile din 1924 și 1948-1949 au fost publicate de Tudor 1967 (v. *supra* n. 21 și 53), cele identificate în campaniile 1966-1975 sunt inedite. Și în privința cupelor locale cu decor în relief publicate de Casan-Franga (v. *supra* n. 47), trebuie subliniată lipsa informațiilor legate de contextele de descoperire. Pentru moneda emisă la Odessos, singura identificată prin săpături sistematice pe "Cetate", v. *supra* n. 43. Pentru alte descoperiri monetare întâmplătoare realizate după toate probabilitățile pe același sit, v. *infra* n. 87.

⁵⁶ Rămâne încă neconfirmată opinia lui Vulpe A. 1970, 145, n. 97, potrivit căreia nivelurile cele mai vechi de locuire de la Zimnicea ar conține materiale ceramice analoge celor din faza târzie (III) de la Ferigile. O sugestie similară o regăsim și la Moscalu 1983, 186.

⁵⁷ B. Mitrea atrăgea atenția asupra raportului disproporționat între suprafața totală a sitului și suprafețele cercetate de Nestor (acestea ar fi reprezentat doar "o mică fracție" din suprafața întregii așezări). Astăzi, când resursele financiare rezervate arheologiei sunt incomparabil mai mici decât cele de care dispunea Nestor în 1948-1949, amploarea suprafețelor cercetate pe atunci este mai degrabă impresionantă. Pe de altă parte, majoritatea monedelor care ar fi fost descoperite pe "Cetate" de-a lungul timpului provin din descoperiri fortuite. Pe lângă monedele publicate acum aproape patru decenii de Mitrea 1965, 249-256, nr. 5, 6, 8, 12,

parte, și cu diversitatea și cantitatea remarcabilă de materiale provenind din necropola getică de pe "Câmpul morților" învecinat. Desigur, este greu de precizat dacă această conjunctură este rezultatul cercetării unui ansamblu de locuire sărac în obiecte metalice sau expresia directă a lipsei de valorificare și publicare a materialelor de la Zimnicea. Nu trebuie pierdut din vedere însă și faptul că, spre deosebire de vestigiile locuirii getice pentru care în literatura de specialitate se oferă unele indicii, despre prezența unor locuințe medievale pe "Cetatea" de la Zimnicea singura informație concretă este aceea a atestării lor⁵⁸.

În condițiile în care documentația arheologică primară a mai multor generații de arheologi care și-au adus contribuția la cercetarea unui sit atât de complex a dispărut odată cu autorii ei, reinițierea unor cercetări pe "Cetatea" de la Zimnicea este văduvită de

numeroase date tehnice concrete ale vechilor săpături⁵⁹. De asemenea, în absența unor informații consistente referitoare la contextele arheologice identificate, valorificarea materialelor recoltate de-a lungul timpului din secțiunile efectuate pe "Cetatea" de la Zimnicea și păstrate în instituții de profil din mai multe localități (Muzeul din Alexandria, Muzeul din Giurgiu, Muzeul Național de Istorie a României și Institutul de Arheologie din București) se vădește a fi o întreprindere anevoioasă și cu rezultate prea puțin fructuoase pentru cercetare. Regăsirea măcar a unor crâmpeie din documentația predecesorilor noștri și publicarea lor ca atare ar putea furniza date prețioase pentru întregirea imaginii rezultatelor cercetărilor mai vechi de pe "Cetatea" de la Zimnicea.

(Manuscris finalizat în iunie 2005)

14, 16-18 (micul tezaur de tetradrahme thasiene), 19-22 și 28-29 (monede din secolul al XIV-lea), recent un lot de șase drahme dyrrhachiene și trei denari republicani, intrat în comerțul de antichități, se adaugă descoperirilor numismatice întâmplătoare realizate după toate probabilitățile pe "Cetatea" de la Zimnicea (Popescu 1994). Prin contrast cu singura monedă descoperită în mod sistematic, numărul semnificativ de descoperiri numismatice fortuite realizate "la Cetate" sugerează fie că norocul le surâde arareori arheologilor de profesie, fie că identificarea unor obiecte cu valoare mare a fost pusă lesne în legătură de către localnici cu tradiția orală despre existența unei "Cetăți" străvechi.

⁵⁸ Unele referiri la materialele medievale de la Zimnicea le datorăm totuși Eugeniei Zaharia căreia îi erau cunoscute forme ceramice medievale și care arată că acestea se aflau în anii '60 în atenția Alexandrinei Alexandrescu (Zaharia 1967, 159-160, n. 215; Marinescu Bîlcu 1997, 13-14). Menționarea câtorva materiale medievale de la Zimnicea o datorăm aceleiași Zaharia 1967, fig. 60/1, 3, 5, precum și lui, Constantinescu 1972, 52, n. 56, 70, 79, n. 84, 92-93, n. 93, 98, n. 107, însă nu știm dacă referirile celor doi autori vizează inventarul locuințelor cercetate pe "Cetate" sau al celor identificate pe "Câmpul Morților".

⁵⁹ O încercare de a dobândi câteva repere suplimentare în comentariul anex la fig. 2 de la sfârșitul demersului de față.

LISTA FIGURILOR

Fig. 1. Zimnicea, siturile "Cetate" și "Câmpul Morților". Planul general al săpăturii din anii 1948-1949 și 1966-1975 (după Alexandrescu 1980, 57, fig. 1), cu indicarea noilor săpături (2000-2003).

Fig. 2. Planul sitului Cetate cu săpăturile din 1948-1949 și 1966-1975 și cu indicarea locuințelor medievale. După planșa regăsită la Institutul de Arheologie (v. anexa).

ANEXA. COMENTARIU PE MARGINEA FIG. 2

Prin amabilitatea Iuliane Barnea, în primăvara anului 2001 s-a reușit regăsirea mai multor planșe pe calc alcătuind planul general, la scara 1/500, al siturilor "Cetate" și "Câmpul morților", întocmite probabil de către Anișoara Sion în 1974 și care zăceau uitate pe un raft din sala Histria a Institutului de Arheologie din București. În acest plan au fost indicate curbele de nivel (cu echidistanța de 1 m, măsurate de la o cotă aleasă arbitrar pe apa râului Pasărea), unele repere din teren (locuințe actuale, gardul astăzi dispărut care împrejmuia rezervația arheologică a sitului "Cetate" ș.a.) și totalitatea secțiunilor cercetate de Ion Nestor și Alexandrina Alexandrescu, mai puțin secțiunea S.XVIII care străbătea zona centrală a "Cetății" de la est la vest. Această secțiune "magistrală", identificabilă și astăzi în teren, a fost săpată în anul 1975, potrivit unor informații verbale oferite de Cornelia Stoica și de George Trohani, dar și potrivit marcajelor de pe unele materiale ceramice aflate la Muzeul din Alexandria și care se află la ora actuală în atenția lui Ion Pătrașcu. Pe lângă secțiuni ("S", numerotate cu cifre romane) în planșa respectivă a mai fost indicată și poziția unor casete ("R", numerotate cu cifre arabe) aflate în partea de est a sitului, de-a lungul potecii care coboară spre sud către luncă.

Indicarea amplasamentului unor locuințe medievale identificate parțial, sau integral în interiorul secțiunilor cercetate de-a lungul timpului pe "Cetate" și "Câmpul morților", sugerează că planul general regăsit era destinat ilustrării unui studiu dedicat locuirii medievale de la Zimnicea, probabil tocmai acela despre care cu regret aflăm, din necrologul semnat de Marinescu-Bîlcu 1997, 14, că nu a mai putut fi finalizat de Alexandrina Alexandrescu. De asemenea, este posibil ca aceste planșe să fi fost copiate după releveele realizate pe teren în cursul campaniilor coordonate de Ion Nestor și de Alexandrina Alexandrescu. Astfel de relevee vor fi stat și la baza planurilor necropolelor preistorice publicate de regretata cercetătoare bucureșteană, și tot pe baza lor s-a realizat probabil și planul general din 1980 (Alexandrescu 1980, 57, fig. 1). Din păcate, în acest plan edit, secțiunile cercetate pe "Cetate" nu sunt însoțite de sigle, care însă figurează în planșele inedite regăsite de Iuliana Barnea. Fie și numai din acest motiv – și anume indicarea poziției în sit a secțiunilor cu siglele aferente (până acum inedite), planșa regăsită a sitului "Cetate" își susține importanța și valoarea documentară, astfel că am considerat necesară reproducerea ei în demersul de față (fig. 1). Numai poziția secțiunii XVIII/1975 am aproximat-o pe baza planului general publicat de Alexandrina Alexandrescu, fără să am însă posibilitatea de a verifica existența și eventual amplasarea unor locuințe medievale pe cuprinsul ei.

După cum reiese din distribuția secțiunilor, dacă Nestor care își concentrase atenția în nordul și sud-estul "Cetății", Alexandrina Alexandrescu a fost preocupată mai ales de cercetarea zonei mai înalte din nord-estul sitului (S. VIII, XII-XV și XVII), ca și de partea sa centrală (S. XVIII) și mai puțin de extremitățile de nord-vest (S. XVI și XVIa) sau sud-est (S. X și XI). Se poate pune întrebarea dacă nu cumva, secțiunile efectuate de Alexandrina Alexandrescu în zona de nord-est a "Cetății" nu vor fi suprapus tocmai acele "șanțuri înguste" ale săpăturii lui Andrieșescu. De asemenea, prin modul de amplasare a secțiunilor VIII, XII-XV și XVII, putem bănuî că cercetătoarea bucureșteană ar fi putut sesiza existența unor eventuale structuri de fortificație, ca cele de la Coțofenii din Dos sau ca cele de la Tinosu. Putem lesne bănuî că identificarea unor astfel de structuri și-ar fi găsit ecoul în contribuțiile Alexandrinei Alexandrescu, fie și numai sub forma unor simple mențiuni.

Trebuie remarcat numărul sporit de 17 locuințe medievale identificate pe platoul "Cetății" și care se dovedesc a avea dimensiuni mari (4-5 m latura). Totuși, în majoritatea cazurilor, atât în săpăturile din 1948-1949, cât și în săpăturile Alexandrinei Alexandrescu, locuințele medievale identificate nu par să fi fost cercetate integral, prin deschiderea unor casete laterale (excepție fac numai locuințele 45 din R4, 46 din R6 și 40 din R1, dar acestea se situează în afara platoului înalt al "Cetății"). În general, metoda de săpare adoptată – trasarea de șanțuri lungi adaptate la panta terenului sau, în cazul șanțului XVIII,

secționarea întregului sit – sugerează preocuparea precumpănitoare pentru evidențierea stratigrafiei așezării, și, într-o mai mică măsură, dacă nu deloc, pentru dezvelirea unor suprafețe întinse și implicit, pentru cercetarea exhaustivă a unor construcții (locuințe, ateliere sau alte amenajări), fie ele getice sau medievale.

Ar mai trebui semnalat că în planșa inedită originală a fost hașurată o suprafață întinsă din colțul de nord-est al "Cetății", care corespunde în teren, potrivit informațiilor d-lui Corneliu Beda și observațiilor personale efectuate pe teren, cu o imensă excavație modernă realizată după toate probabilitățile la începutul anilor '70 prin mijloace mecanizate: pământul excavat era destinat unor lucrări de îmbunătățiri funciare. Cu acea ocazie, zona mai înaltă din nord-estul sitului a fost puternic deranjată, parțial distrusă, astfel încât unele dintre secțiunile trasate aici (de exemplu secțiunile I, XII și XIV) nici măcar nu mai pot fi reidentificate pe teren la ora actuală.

În încheiere țin să mulțumesc tuturor celor care într-un fel sau altul au contribuit mai ales la salvarea, dar și la deslușirea informațiilor grafice conținute pe planșa inedită reproducă în demersul de față: Iuliana Barnea, Cornelia Stoica și Corneliu Beda, Ion Pătrașcu și George Trohani.

BIBLIOGRAFIE

- Alexandrescu 1972** - A. D. Alexandrescu, *Mormintele din perioada mai târzie a necropolei getice de la Zimnicea (jud. Teleorman)*, Crisia 2, 1972, 15-26.
- Alexandrescu 1973** - A. D. Alexandrescu, *La nécropole du bronze récent de Zimnicea (dép. de Teleorman)*, Dacia 17, 1973, 77-97.
- Alexandrescu 1974a** - A. D. Alexandrescu, *Autour des fouilles de Zimnicea*, Thracia III (Sofia) 1974, 47-64.
- Alexandrescu 1974b** - A. D. Alexandrescu, *La nécropole du bronze ancien de Zimnicea (dép. de Teleorman)*, Dacia 18, 1974, 79-93.
- Alexandrescu 1976** - A. D. Alexandrescu, *À propos des fibules <thraces> de Zimnicea*, Thraco-dacica 1, 1976, 131-141.
- Alexandrescu 1978** - A. D. Alexandrescu, *Sépulture du premier Age du Fer à Zimnicea*, Dacia 22, 1978, 115-124.
- Alexandrescu 1980** - A. D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, Dacia 24, 1980, 19-126.
- Alexandrescu 1983** - A. D. Alexandrescu, *Tombes de chevaux et pièces de harnais dans la nécropole gète de Zimnicea*, Dacia 27, 1983, 67-78.
- Babeș 1975** - M. Babeș, *Problèmes de la chronologie de la culture géto-dace à la lumière des fouilles de Cîrlomănești*, Dacia 19, 1975, 125-139.
- Babeș 1988** - M. Babeș, *Descoperirile funerare și semnificația lor în contextul culturii geto-dacice clasice*, SCIVA 39, 1, 1988, 3-32.
- Babeș 1997** - M. Babeș, *Despre fortificațiile "Cetății Jidovilor" de la Coțofenii din Dos*, SCIVA 48, 3, 1997, 237-254.
- Babeș 2001** - M. Babeș, *Spațiul carpato-dunărean în secolele III-II a.Chr.*, M. Petrescu-Dâmbovița, A. Vulpe, *Istoria românilor*, vol. I, Moștenirea timpurilor îndepărtate, București, 2001, 501-532.
- Babeș et alii 2001** - M. Babeș, G. Trohani, D. Spânu, I. Pătrașcu, *Zimnicea, jud. Teleorman*, *Cronica cercetărilor arheologice din România*, Campania 2000, București, 2001, 276-277, nr. 232.
- Babeș et alii 2002** - M. Babeș, D. Spânu, G. Trohani, I. Pătrașcu, *Zimnicea, jud. Teleorman*, *Cronica cercetărilor arheologice din România – campania 2001*, București, 2002, 344-345, nr. 248.
- Bertrand 1876** - A. Bertrand, *Archéologie celtique et gauloise*, Paris, 1876.
- Boia 1997** - L. Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, 1997.
- Bolliac 1872** - C. Bolliac, *Arheologie. Ceramică*, *Trompeta Carpaților* 10/965, 1872, 1-2.
- Bolliac 1874** - C. Bolliac, *Ceramica Daciei. Câmpul morților de la Zimnicea*, *Trompeta Carpaților* 12/1137, 1874, 1-2.
- Casan-Franga 1967** - I. Casan-Franga, *Contribuții la cunoașterea ceramicii geto-dacice. Cupele "deliene" getice de pe teritoriul României*, *Arheologia Moldovei* 5, 1967, 7-35.

- Conovici 1998** - N. Conovici, *Les timbres amphoriques. 2. Sinope (tuiles timbrées comprises)*. Alexandrescu P., Histria 8, București, 1998.
- Constantinescu 1972** - N. Constantinescu, Coconi, un sat din Cîmpia română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. București, 1972.
- Curinschi Vorona 1981** - G. Curinschi Vorona, Istoria arhitecturii în România, București, 1981.
- Daicoviciu 1960** - C. Daicoviciu, *Perioada Burenbista-Decebal*, Istoria României, vol. 1, București, 1960, 255-338.
- Dumitrescu 1934** - V. Dumitrescu, *Un vase délien d'importation trouvé près de Fundeni*, In memoria lui Vasile Pârvan, București, 1934, 121-125.
- Dumitrescu 1993** - V. Dumitrescu, *Oameni și cioburi. Contribuții la istoria contemporană a arheologiei românești*, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos 11, Călărași, 1993.
- Endert 1987** - D. v. Endert, *Das Osttor des Oppidums von Manching*, Die Ausgrabungen in Manching 10, Stuttgart, 1987.
- Iosifaru 2003** - M. Iosifaru, *Ceramica ștampilată din județul Vâlcea*, Studii Vâlcene 8, 2003, 36-41.
- Marinescu Bîlcu 1997** - S. Marinescu Bîlcu, *Alexandrina Dumitra Alexandrescu* (necrolog), SCIVA 48, 1, 1997, 11-16.
- Matei 1979** - M. D. Matei, *Cercetarea arheologică a satului medieval românesc în secolele XII-XIV: realizări, perspective, sarcini*, SCIVA 30, 3, 1979, 411-425.
- Măndescu 2001** - D. A. Măndescu, *Cezar Bolliac. Pagini uitate din zorii arheologiei românești*, CICSA – Buletinul centrului de istorie comparată a societăților antice 3, 2001, 17-28.
- Meylan, Murus Gallicus** - F. Meylan, *Murus Gallicus*, Reallexicon der Germanischen Altertumskunde 20, 2002, 388-391.
- Mitrea 1965** - B. Mitrea, *Monede antice și feudale descoperite la Zimnicea*, SCIV 16, 2, 1965, 239-260.
- Moscalu 1983** - E. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București, 1983, 192-193.
- Nestor 1933** - I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, Bericht RGK 22, 1933.
- Nestor 1949** - I. Nestor, *Săpăturile arheologice de la Zimnicea, jud. Teleorman*, Studii 2, 1949, 116-125.
- Nestor 1950** - I. Nestor, *Așezările din societate primitivă și sclavagistă în regiunea Dunărea de Jos*, Raport sumar asupra campaniei de săpături arheologice de la Zimnicea, SCIV 1, 2, 1950, 93-120.
- Palincaș 1996** - N. Palincaș, *Valorificarea arheologică a probelor 14C din fortificația aparținând Bronzului târziu de la Popești (jud. Giurgiu)*, SCIVA 47, 3, 1996, 239-288.
- Pârvan 1926** - V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926.
- Popescu 1994** - A. Popescu, *Monede grecești și romane dintr-un tezaur găsit la Zimnicea, jud. Teleorman*. BSNR 86-87, 1992-1993 (1994), 305-307.
- Preda 1986** - C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului inferior. Dava de la Sprîncenata*, București, 1986.
- Protase 1971** - D. Protase, *Riturile funerare la daci și la daco-romani*, București, 1971.
- Spânu 2004** - D. Spânu, *Zimnicea, jud. Teleorman*, Cronica cercetărilor arheologice din România – campania 2003, București, 2004, 379-381, nr. 217, p. 467, pl. 77.
- Spânu, Trohani 2003** - D. Spânu, G. Trohani, *Zimnicea, jud. Teleorman*, Cronica cercetărilor arheologice din România – campania 2002, București, 2003, 347-348, nr. 224.
- Syme 1971** - R. Syme, *Lentulus and the Origin of Moesia*, In R. Syme, *Danubian Papers*, București, 1971, 40-72.
- Tocilescu 1880** - G. G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani. Cercetări asupra popoarelor cari au locuitu tierile romane de a stang'a Dunarii, mai inainte de conuista acestoru tieri de cotra imperatoriul Traianu*, Bucuresci, 1880.
- Tudor 1967** - D. Tudor, *Amforele grecești ștampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia*, Arheologia Moldovei 5, 1967, 37-80.
- Vulpe Zimnicea** - A. Vulpe, *Zimnicea*, Pippidi D. M., Dicționar de istorie veche a României, București, 1976, 624.
- Vulpe 1965** - A. Vulpe, *Zur Mittleren Hallstattzeit in Rumänien (die Basarabi-Kultur)*, Dacia 9, 1965, 105-132.
- Vulpe 1970** - A. Vulpe, *Archäologische Forschungen und historische Betrachtungen über das 7. bis 5. Jh. Im Donau-Karpatenraum*, Memoria Antiquitatis 2, 1970, 115-185.

Vulpe 2001 - A. Vulpe, *Istoria și civilizația spațiului carpato-dunărean între mijlocul secolului al VII-lea și începutul secolului al III-lea a.Chr.* M. Petrescu-Dâmbovița, A. Vulpe (ed.), *Istoria românilor*, vol. I, București, 2001, 451-500.

Vulpe, Gheorghică 1976 - A. Vulpe, M. Gheorghică, *Bols à relief de Popești*, *Dacia* 20, 1976, 167-198.

Vulpe 1960a - R. Vulpe, *Prima perioadă a culturii geto-dace (circa 450 - 300 î.e.n.)*, *Istoria României*, vol I, București, 1960, 223-231.

Vulpe 1960b - R. Vulpe, *Muntenia și Moldova în epocă romană*, *Istoria României*, vol I, București, 1960, 517-530.

Vulpe 1960c - R. Vulpe, *Les Gètes de la rive gauche du Bas Danube et les Romains*, *Dacia* 4, 1960, 309-332.

Vulpe 1966 - R. Vulpe, *Așezări getice din Muntenia*, București, 1966.

Vulpe 1976 - R. Vulpe, *Les gètes de la rive gauche du Bas-Danube et les Romaines*, R. Vulpe, *Studia Thracologica*, București, 1976, 124-149.

Vulpe, Dunăreanu-Vulpe 1924 - R. Vulpe, E. Dunăreanu-Vulpe, *Les fouilles de Tinosul*, *Dacia* 1, 1924, 166-223.

Zaharia 1967 - Zaharia E., *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*. București, 1967.

Zirra et alii 1993 - V. Zirra, N. Conovici, G. Trohani, P. Gheorghe, P. Alexandrescu, G. Gâță, V. Zirra, *La station gétique fortifiée de Cetatea Jidovilor (Coțofenii din Dos, dép. de Dolj)*, *Dacia* 37, 1993, 79-158.

Abbildungen:

Abb. 1. Zimnicea – die Fundstellen “Cetate” und “Câmpul Morților”. Gesamtplan der Ausgrabungen: 1948-1949, 1966-1975 (nach Alexandrescu 1980, 57, Abb. 1) und 2000-2003 (neue Ausgrabungen M. Babeș).

Abb. 2. Plan der untersuchten Flächen auf der Fundstelle “Cetate” von Zimnicea (1948-1949 und 1966-1975) mit Kartierung der mittelalterlichen Hütten.

Daniel Spânu

Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan”

Str. Henri Coandă nr. 11, București

Tel./Fax: 212.88.62

hazdrik@yahoo.com